

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

Postmodernismen

Vilka konsekvenser har den fått för läraren?

Ragnar Karlsson

Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Tvärvetenskaplig kurs och examensarbete, LAU925:2
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt 2013
Handledare:	Bengt O Tedeberg
Examinator:	Bengt Edström
Rapport nr:	VT13-IPS-23 U/V VAL LAU925

Abstract

Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Tvårvetenskaplig kurs och examensarbete, LAU925:2
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt 2013
Handledare:	Bengt O Tedeberg
Examinator:	Bengt Edström
Rapport nr:	VT13-IPS-23 U/V VAL LAU925
Nyckelord:	Postmodernism, postmodernitet, lärare, förändring

Bakgrund

Samhällen genomgår alltid en förändring. Vårt samhälle har förändrats och den intressanta och nödvändiga frågan för skolan är att få kunskap om vad som har förändrats och vilka konsekvenserna är av dessa förändringar.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att belysa och undersöka vilken effekt förändringarna i samhället, med utgångspunkt från postmodernism, inneburit för läraren i den svenska skolan.

Teori

Det teoretiska perspektivet som valts är postmodernism /postmodernitet. Teoriperspektivet har sin utgångspunkt i teorier om postmodernism med speciell inriktning på postmodernism och skola, enligt den kanadensiske skolforskaren Hargreaves (1998) teorier om det postmoderna samhället och läraren.

Metod

Den kvalitativa metoden har använts. Tre lärare har intervjuats i en halvstrukturerad intervjuform. Intervjuerna har sedan bearbetats och sammanställts.

Resultat

Lärarna hade i merparten en ytterst svag uppfattning av begreppet postmodernism. Där det fanns en stabil uppfattning ansågs inte postmodernismen ha någon effekt på skolan. Resultatet visar att lärarnas bild av förändringarna i skolan i varierande grad överensstämde med den bild som framkommer via den kanadensiske skolforskaren Hargreaves (1998) teorier av det postmoderna samhället och skola. Resultatet visar att lärarna berördes av postmodernismen inom områden såsom (större krav på) flexibilitet, förändringar och (ökad) förändringstakt, lärarindividualism, och (olika form av) samarbetskulturer.

Förord

Det är några jag speciellt vill tacka för att detta examensarbete blivit till.

Tack handledare Bengt, för hjälp, stöttning och vägledande förslag!

Tack också till er som ville medverka på intervjuerna!

Tack Lena, min kära hustru. Tack för ditt avgörande och ej ersättningsbara stöd under arbetet!

Sist och inte minst vill jag tacka dig, Far i himlen. Du är den store Hjälparen!

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
2. Litteraturgenomgång.....	4
2.1 Samhällets förändring och några förändringskomponenter.....	4
2.1.1 Samhällsförändring.....	4
2.1.2 Paradigmskifte.....	4
2.1.3 Världsbild.....	5
2.2 Sociologiskt perspektiv	5
2.2.1 Sociologi.....	6
2.3 Den nya tiden - Postmodernism/Postmodernitet.....	6
2.3.1 Postmodernism - Ordets betydelse och historik.....	6
2.3.2 Varierade benämningar av tidsepok, och innehållet i postmodernism.....	7
2.3.3 Sammanblandning av begreppen "postmodernism" och "postmodernitet".....	7
2.4 Modernitet.....	8
2.4.1 Modernitet enligt Aakvaag.....	9
2.5 Det postmoderna samhället enligt Aakvaag.....	10
2.6 Hargreaves - det postmoderna samhället och skolan.....	13
2.6.1 Konfrontationen mellan två världar.....	13
2.6.2 Fyra konsekvenser utifrån den postmoderna världen.....	13
2.6.3 Förändring som den centrala utgångspunkten.....	14
2.6.4 Förändringarnas substans och kontext.....	14
2.6.5 Begreppsförklaring och djupare analys av modernitet och postmodernitet.....	14
2.6.6 Postmodernismens utmaningar för den modernistiskt uppbyggda skolan.....	15
2.6.7 Problemen i den modernistiska samhället.....	15
2.6.8 Postmoderna paradoxer.....	16
3. Preciserat syfte och frågeställningar.....	19
4. Metod.....	20
4.1 Metodval	20
4.2 Urvalsgrupp.....	20
4.3 Konstruktion av frågorna.....	20
4.4 Det praktiska genomförandet.....	21
4.5 Studiens reliabilitet, validitet och generaliserbarhet.....	21
4.6 Bearbetning och analys.....	22
4.7 Etik.....	22
5. Resultat och resultatanalys.....	23
5.1 Flexibla ekonomier.....	23
5.2 Globaliseringens paradox.....	25
5.3 Döda sanningar.....	25
5.4 Komprimering av tid och rum.....	26
5.5 Skuldkänslor.....	27
5.6 Individualism och individualitet.....	29
5.7 Samarbete och påtvingad kollegialitet.....	30
5.8 Lärarnas kunskap om begreppet postmodernism.....	31

6. Diskussion.....	32
6.1 Val av ämne.....	32
6.2 Val av metod.....	32
6.3 Intervjufrågorna.....	32
6.4 Genomförande av intervju.....	33
6.5 Resultatdiskussion.....	33
6.5.1 Frågeställning 1.....	33
6.5.2 Frågeställning 2.....	34
6.6 Förslag till fortsatt forskning.....	37
6.7 Slutord.....	37

Referenslista.....	38
---------------------------	-----------

Bilaga 1 Frågeformulär

Bilaga 2 Missiv

1. Inledning

”Skolan måste förändras därför att samhället har förändrats” (Holmberg, 2013)

Citatet kommer ifrån en hemsida på internet och är hämtat ifrån en internet tidning .

Nättidningen heter S.O.S, vilket står för ”skola och samhälle”. Förutom det anspelar och associeras namnet också ihop med nödroppet ”S.O.S”. Man vill signalera för, och trycka på vikten av att föra en diskussion om skolan och samhället.

Initiativtagare till nättidningen består av människor som har en koppling till skolans värld, där några är professorer i olika ämnen såsom idé och lärdoms historia, litteraturvetenskap och pedagogik. Någon har tidigare varit vice ordförande i lärarförbundet och ytterligare någon har tidigare varit chef för lärarutbildningen vid Malmö högskola. Skribenten Holmberg skriver *”Men – det är ingen vits med en skola som utbildar för ett samhälle som redan har varit. Och det skulle inte heller gå – eleverna är annorlunda idag.”* (Holmberg, 2013)

Holmberg menar att det finns två stora utmaningar som skolan står inför idag, där den ena gäller innehållet i skolan och det andra eleverna.

(1) Skolan

”Vilka kunskaper och förmågor behöver eleverna tillägna i skolan med tanke på det samhälle som finns nu och det samhälle som kommer? I det moderna livet möter människor ständigt flöden av sammanhang, sociala situationer, tider, berättelser, idéer, kulturer. Man förflyttar sig i detta mångfaldiga och ständigt föränderliga landskap, byter rum, byter tid, byter perspektiv: Familjen, jobbet, skolan, förskolan, gänget, idrottsklubben, nätet, filmen, musiken o.s.v. Vad är medborgerlig bildning i en värld som förlorat i överblickbarhet och entydighet”. (Holmberg, 2013)

(2) Eleverna

”De förändringar i sätt att tänka som har skett bland barn och ungdom vad betyder de för arbetet i skolan? Eleverna ser annorlunda på sig själva och sin framtid, på arbete, på lydnad, på vuxna, på lärande. Hur motiverar man dessa elever att lära sig?” (Holmberg, 2013)

Har tiderna förändrats? Ser vårt samhälle likadant ut som för 30-40 år sedan? Hur, varför och på vilket sätt har i så fall förändringen skett? Vad får det för konsekvenser för oss idag? Och då det viktiga för denna studie: vad får detta för konsekvenser för lärarna i skolan? Jag har under en längre tid funderat på frågor som dessa. De berör mig både på ett personligt plan som samhällsmedborgare och på ett professionellt plan eftersom jag till vardags arbetar som lärare.

Man talar idag om att ett paradigmskifte ägt rum i vårt samhälle och i den västerländska kulturen. Vi ser på, och tänker om världen på ett annat sätt än tidigare.

Jag har valt att studera detta paradigmskifte utifrån det teoretiska perspektivet *postmodernism och/eller postmodernitet* . Termen postmodernism beskrivs i Nationalencyklopedin (Nordin 1994:241) på följande sätt:

”Stor betydelse för termens spridning hade Jean-Francois Lyotards ”La Condition postmoderne” (1979).

Lyotard karakteriserar den postmoderna eran som en där ”de stora berättelsernas tid” är slut. Inga religioner, metafysiska system eller ideologier vinner längre allmän tilltro. Under postmoderna villkor finns bara partiella, subjektiva och individuella sanningar. Det innebär

att tron på ”det moderna projektet”, dvs, på mänsklighetens frigörelse genom framsteg i fråga om vetenskap, teknik och rationalitet, gått förlorad.....”

Om jag förstår saken rätt är inte Lyotard ensam om att analysera vår nutidskultur på detta sätt. Det finns röster som menar att vi har gått, eller håller på att gå över från ett modernt till ett postmodernt tänkande, där livsstil och världsåskådning förändrats.

Om det nu är så att det har skett en övergång ifrån ett modernt till ett postmodernt samhälle, då uppstår frågan om vilka effekterna och konsekvenserna av detta blivit. Vad har det fått och vad får det för betydelse för skolans värld och för lärarens yrke och roll?

2. Litteraturgenomgång

Linjen litteraturgenomgången följer är att först ta upp olika områden som syftar till att bidra till en bakgrundsbild. Denna ligger till grund för fortsättningen som handlar om att titta på det preciserade området postmodernism och skola, med fokus på läraren. Områden som berörs i litteraturgenomgången är: Samhällsförändring, ordet postmodernisms betydelse och begreppets historik, världsbild, paradigmskifte, sociologi, modernitet, postmodernism-postmodernitet, och slutligen postmodernism och skola.

2.1 Samhällets förändring och några förändringskomponenter

Holmberg (2013) säger att samhället har förändrats. Maltén (2003) nedan talar om samhällsförändring och ett paradigmskifte. Detta avsnitt av litteraturgenomgången innehåller begrepp såsom paradigmskifte och världsbild, vilka är teorier om hur förändringar uppkommer och om vad vi bygger vår uppfattning på.

2.1.1 Samhällsförändring

Att en förändring skett i vårt samhälle är många eniga om. Maltén (2003) skriver att det svenska samhället, liksom många andra västerländska länder genomgår en stor förändring. Maltén menar att vi har lämnat det industriella samhället. Synonyma beteckningar för det industriella samhället är det modernistiska eller det strukturalistiska samhället. Några saker Maltén tar upp som ett innehåll i det industriella samhället är att samhället var organiserat och institutionaliserat och överordnat individen. Ytterligare ingredienser var gemensamma värderingar, vilka gav samhörighet och delaktighet i svenskt kulturarv vilket innebar trygghet. Andra kännetecken enligt Maltén (2003) för det industriella samhället var stabil arbetsmarknad och en yrkesstruktur med få förändringar. Man såg på skolans elever som passiva konsument till kunskapen som förmedlades av lärarna. Dagens svenska samhälle då? Maltén kallar dagens samhälle för det postindustriella samhället. Några kännetecken för det postindustriella samhället är att det är sekulariserat, pluralistiskt och individualiserat. Religiösa, teknologiska, ideologiska, politiska, ekonomiska och sociala förändringar har lett till det postindustriella samhället. Maltén menar sig på att förändringarna är så omfattande att man kan tala om att ett paradigmskifte har inträffat. Vad är då ett paradigmskifte?

2.1.2 Paradigmskifte

Begreppet har sin ursprungliga bakgrund och uppkomst ifrån den vetenskapliga sfären. Brante (1994), artikelförfattare i Nationalencyklopedin, visar att begreppet har sin ursprungsman i Thomas Kuhn, vilken benämner paradigm som ett mönster som styr det

vetenskapliga tänkandet. Mönstret blir då som en förebild som fungerar som en referensram för tänkandet. Att då forska inom ett paradigm innebär att man följer och delar en gemensam samsyn i hur den forskningen skall bedrivas och vilka teoretiska referensramar som man utgår ifrån i förhållande till problemområdet. Inom ett paradigm delar man alltså ett gemensamt tänkande, vilket då innehåller en samsyn i hur man ser på saker och ting.

En förebild, ett paradigm inom vetenskapen anger då ramen för, såsom Brynte (1994) beskriver det *"hur forskningsobjektet skall förstås, vilka teorier, metoder och observationer som är relevanta och riktiga kriterier för god vetenskap"* (Nationalencyklopedin. Band 14. 1994:613).

Hur uppkommer då förändringar som leder till ett paradigmskifte?

När sedan forskning fortsätter att bedrivas inom paradigmet uppkommer förr eller senare *"anomalier"*. Anomalier är:

"anomali", avvikelse från det normala, från en regel eller lag, orimligt förhållande; inom vetenskapsteorin brott mot de förväntningar som en förhärskande teoribildning skapar, dvs. observationer, experiment eller slutsatser som antingen inte kan förklaras av eller är oförenliga med teorin. " (Nationalencyklopedin. Band 1.1994:402).

En anomali är alltså en avvikelse som går utanför den gällande referensramen. Efter hand när forskning bedrivs blir anomalierna till slut så många att man börjar ifrågasätta det rådande paradigmet. Följden blir då att man går tillbaka till paradigmet och börjar kritiskt titta på det och ifrågasätta dess grundvalar, dess bakomliggande filosofi och förutsättningar.

När då det rådande paradigmet ramar inte längre kan hållas ihop, spricker det och ett paradigmskifte sker vilket betyder att man har en ny ram, ett annat tänkande och andra förutsättningar att utgå ifrån. Denna paradigmatteori, som hade sin grund i vetenskapsteori, har påverkat många andra områden såsom humaniora, samhällsvetenskap och filosofi. (Nationalencyklopedin. Band 1.1994)

Som vi ser har ordet paradigm, ifrån sin ursprungsbetydelse, gått ifrån att endast beskriva fältet vetenskapsteori till att innefatta fler fält. Idag kan begreppet alltså användas i en bredare betydelse exempelvis som Maltén (2003) gör. Andra begrepp som det i sammanhanget är relevant att lyfta in är begreppen livsåskådning eller världsbild. De har med våra tankar om världen, livet och samhället att göra. Olle Holmberg (Holmberg, 2013), i internetartikeln från inledningen av denna rapport, skriver att elever tänker annorlunda idag. Om det stämmer kan det vara av vikt för skolan att förstå vilka tankar elever tänker och hur tankarna har formats. Vad är då en livsåskådning eller världsbild?

2.1.3 Världsbild

En livsåskådning, eller världsbild, är ett totalomfattande system av uppfattningar som inbegriper vad en människa tror och tänker om livet. Bernt Gustavsson (1988) beskriver i sin syn på världsbild några exempel som berör en mängd varierande områden. Uppfattning om den mänskliga naturen, om samhället, om tid och rum, om universum, om moral är några områden som berörs enligt Gustavsson

2.2 Sociologiskt perspektiv

Perspektivet postmodernism/postmodernitet har sitt teoretiska sammanhang kopplat till sociologin. Sociologin behöver också lyftas in här för att ge ämnet sin teoretiska förankring.

2.2.1 Sociologi

Den vetenskapsgren som studerar samhället är sociologi. Sociologi är läran om samhället enligt Brante (1994). Giddens (2007) skriver att sociologi är studiet av människans sociala liv och av grupper och samhällen. Den franska revolutionen och den industriella revolutionen låg till grund för sociologins utveckling enligt Giddens. När nya livsmönster uppkommer, vilket frambringades av nämnda revolutioner, väcks behovet om kunskap om människa och natur. Giddens skriver att verktyget för att inhämta kunskap blev vetenskapen. Auguste Comte (1798-1857) myntade begreppet "sociologi". Han ville skapa en vetenskap om samhället som skulle kunna fungera som förklaringsmodell till den sociala världen precis på samma sätt som naturvetenskapen stod som förklaringsmodell för den fysiska världen. Andra teoretiker efter Comte har sedan dess tagit vid. Namn som Émile Durkheim (1858-1917), Karl Marx (1818-1883), Max Weber (1864-1920) är sociologiska teoretiker som benämns "de klassiska sociologerna". Dessa är föregångare till nutidens teoretiker vilka formar nutida sociologiska teorier. En av den nutida sociologiska teorin är teorin om postmodernismen och det postmoderna samhället enligt Giddens (2007)

2.3. Den nya tiden – Postmodernism/Postmodernitet

När denna grund är lagd angående förändring, om förändringsprocessen, och att förändringar påverkar hur vi ser på världen och om den vetenskap som studerar samhället, kan vi gå vidare med att titta på vissa perspektiv inom sociologin. Vi skall se på teori om det postmoderna samhället. Vissa begrepp behöver förklaras och särskiljas. Summeringar och sammanställningar behöver lyftas fram av dessa stora och teoretiska begrepp. Anledningen till de många citaten är att de på ett överlägset sätt, jämfört om undertecknad skulle försöka själv, summerar och sammanställer viktiga och centrala delar av teori kring det postmoderna och det moderna samhället.

2.3.1 Postmodernism – ordets betydelse och historik

Litteraturgenomgången går nu vidare med att se på ordet postmodernisms betydelse och historia. Här i detta stycke lyfts också begreppsblandning som förekommer mellan begreppen postmodernism och postmodernitet fram.

Vad betyder ordet postmodernism? Postmodernism är ett sammansatt ord av de båda orden "post" och "modernism". Ordet "post" betyder "efter". Ordet modernism är ett begrepp som i sin ursprungliga betydelse beskriver en "nyare konstnärlig stilriktning som bryter med traditionella ideal" (Nationalencyklopedins ordbok 1995: 393). Detta innebär att ordet postmodernism ordagrant betyder "efter modernismen".

Om man tittar på ordets uppkomst och spridning ser man att termen postmodernism genom historien hamnat i olika händer och fyllts med olika innehåll. Perry Anderson (1999), historiker vid University of California skriver att ordet uppkom under 1930 talet. Frederico de Onís hette mannen som myntade begreppet *postmodernismo*. Begreppet hade då endast en estetisk, kulturell koppling till litteratur. Ett par årtionden senare dök ordet upp igen i den engelskspråkiga världen. Men den här gången beskrev ordet något annat – en tidsepok. Upphovsmannen hette Arnold Toynbee (1889-1975). Andersson (1999) visar vidare på att 1970-talet är det årtionde där termen började spridas i större skala.

2.3.2 Varierande benämningar av tidsepok och innehållet i postmodernism

Något som blivit uppenbart vid genomläsning av litteratur är att det finns både en begreppsblandning av vad man kallar samhällsytringar och tidsepoker, och även varierande benämningar av dessa. Betydelsen av begrepp som "postmodernism" och "postmodernitet" ges olika innehåll. Det nuvarande samhällstillståndet benämns på varierande sätt. Ett exempel på detta är att man kallar vår nutid för "postindustrialism" eller "senmodernitet" eller "postmodernitet". Den benämning som verkar vara mest vedertagen för att beskriva postmodernismen i en kort summering är gjord av Jean-Francois Lyotard. Lyotard (1924-1998), fransk filosof, skrev verket *La condition postmoderne*. Enligt Anderson (1999) utkom verket utkom 1979. Det var ett beställningsverk från delstatsregeringen i Quebec. Man ville att Lyotard skulle skriva om den nutida kunskapens tillstånd. Nu fick termen postmodernism en vidare innebörd. Innan Lyotards verk kom ut hade termen vid den aktuella tiden endast en koppling till det estetiska området. Lyotard och begreppet postmodernism sammanfattas i Nationalencyklopedin (Nationalencyklopedin 1994) på följande sätt

"Riktning inom modern filosofi, idédebatt och en rad estetiska verksamheter. Termen, som varit i svang sedan 1970-talet, har en oklar mångskiftande innebörd.

Stor betydelse för termens spridning hade Jean-Francois Lyotards "La Condition postmoderne" (1979).

Lyotard karakteriserar den postmoderna eran som en där "de stora berättelsernas tid" är slut. Inga religioner, metafysiska system eller ideologier vinner längre allmän tilltro. Under postmoderna villkor finns bara partiella, subjektiva och individuella sanningar. Det innebär att tron på "det moderna projektet", dvs, på mänsklighetens frigörelse genom framsteg i fråga om vetenskap, teknik och rationalitet, gått förlorad och efterträts av satsningar på mer begränsade och mer personliga projekt. Enligt många av sina teoretiker utmärks postmodernismen av mångkulturalism och eklekticism." (Nationalencyklopedin Band 15.1994:241)

Man ser i citatet ovan tagit från Nationalencyklopedin att begreppet innehåller en blandning av filosofi, idédebatt och estetiska områden. Begreppsinnhållet har alltså utökats här. I citatet framkommer det även att begreppet har en oklar innebörd. Detta skall vi titta närmare på.

2.3.3 Sammanblandning av begreppen "postmodernism" och "postmodernitet".

Det som gör det lite svårt att få grepp om begreppet postmodernism är att det alltså används med varierad betydelse. Ibland används begreppet snävt för att beteckna endast det estetiska, kulturella området. Och vid andra tillfällen ges begreppet en vidare betydelse och innefattar både det estetiska, kulturella och filosofiska området, såsom i ovanstående citat. Förutom det blandas ibland begreppen "postmodernism" och "postmodernitet" ihop.

Detta pekar den kanadensiske professorn vid Ontario Institute Andy Hargreaves (1998) på och menar att det ibland råder en begreppsblandning mellan begreppen postmodernism och postmodernitet. Han skriver följande för att påvisa skillnaden mellan dessa begrepp.

Postmodernismen:

"Postmodernismen är ett estetiskt, kulturellt och intellektuellt fenomen. Den omfattar vissa stilformer, praktiker och kulturella yttringsformer inom konst, litteratur, musik, arkitektur, filosofi, och den intellektuella diskursen i vid mening – pastisch, collage, dekonstruktion, frånvaron av linerärt tänkande, en blandning av olika perioder och stilarter osv.

(Hargreaves.1998:52)

Postmoderniteten:

Postmoderniteten är däremot ett samhällstillstånd som omfattar vissa mönster av sociala, ekonomiska, politiska och kulturella relationer. Utifrån ett sådant synsätt är postmodernismen en del av postmoderniteten. Den är en aspekt och konsekvens av det postmoderna samhället. Postmodernismen är på många sätt en effekt av postmoderniteten.” (Hargreaves.1998:53)

Här visar Hargreaves på en klar skillnad mellan de två begreppen. I en summering så här långt kan vi se att vi nu rör oss med dessa begrepp: *Postmodernismen*, vilken innefattar en estetiskt, kulturell intellektuell sfär, och *Postmodernitet*, vilket är ett samhällstillstånd som innefattar postmodernismen. På liknande sätt kan man se på ett annat begreppspar som vi nu skall gå in på: *modernismen* och *moderniteten*.

2.4 Modernitet

För att ha en förutsättning för att förstå postmodernismen, vilket betyder ”efter modernismen”, så behöver vi också titta på vad modernismen är. Vad skriver man om modernismen? Teorierna som följer innehåller citat från olika författare där de summerar sin syn på begreppet modernitet. David Lyon (1988), professor i sociologi vid Queens University uttrycker följande *”Termen syftar på den samhällsordning som trädde fram ur upplysningen. Även om dess rötter kan spåras längre bakåt präglas den moderna världen av en aldrig förut skådad dynamisk kraft, av sina globala konsekvenser och av att den förkastar eller marginaliserar traditionen. Modernitetens framsynta strävan är starkt förbunden med en tro på framsteget och det mänskliga förnuftets förmåga att skapa frihet.”* (s.31)

Andy Hargreaves (1998) ger sin syn på begreppet genom att säga att *”Moderniteten är ett samhällstillstånd som både bevaras och drivs framåt av upplysningstidens tro på en rationell och vetenskaplig utveckling, en tro på teknologins seger över naturen och på möjligheten att kontrollera och förbättra människans villkor genom att man använder sig av de många vetenskapliga och teknologiska insikterna för att förändra samhället.”* (s.23)

Begreppet ”modernitet” sträcker sig enligt Lyon (1998) långt tillbaka i tiden. Han skriver att den betydelse ordet har för oss i dag befastes under den franska revolutionen. Engdahl och Larsson (2006), forskare och lärare vid Göteborgs universitet, skriver att modernismen som idé har sitt ursprung i upplysningen. Övergången till modernitet var inte abrupt utan skedde över lång tid. Framväxten av moderniteten i det västerländska samhället förläggs till reformationen, upplysningen och den efterföljande tiden. Den polske professorn i sociologi Piotr Sztompka citeras av Engdahl/Larsson i sitt uttalande om modernitet. *”modernitet”, ett mångfaldigt komplex av sociala, politiska, ekonomiska, kulturella och mentala omvandlingar i västvärlden från femtonhundratalet och framåt, vilka når sin höjdpunkt under arton- och nittonhundratalet. Den innefattar processer av industrialisering, urbanisering, rationalisering, byråkratisering, demokratisering, kapitalismens uppkomst, individualismens utbredning, bejakandet av förnuft och vetenskap och många andra processer....”*(Sztompka 1993:129)

2.4.1 Modernitet enligt Aakvaag

Efter att ha tittat på modernitet i ett mer övergripande perspektiv går nu litteraturgenomgången in på ett mer detaljerat perspektiv över moderniteten, och senare postmoderniteten. Här får Gunnar C. Aakvaag utgöra den teoretiska referensramen. Syftet att ha med Aakvaags teorier om dragen inom först moderniteten, och senare postmoderniteten är att jag anser det vara av vikt att se på en allmän bild av vad modernitet och postmodernitet uppfattas som grund för att gå in och titta på ämnet postmodernitet och skola. Min tanke är att kunskap om det allmänna fältet om postmodernitet breddar ännu mer förståelsen för det specifika fältet postmodernitet och skola

Gunnar C. Aakvaag (2011), doktor i sociologi vid universitetet i Oslo, skriver att man ur ett sociologiskt perspektiv velat begreppslicgöra moderniteten för att förstå sin samtid. Han hänvisar bakåt ända till klassikerna i sociologin. Med klassiker menas personer såsom Marx, Weber och Durkheim. Sociologin grundlades under mitten av 1800-talet och från mitten av 1980-talet har sociologer återigen tagit upp diskussionen om moderniteten. Aakvaag talar om att tre huvudpositioner är framträdande i förståelsen av moderniteten.

- 1) De som anser att vi lever kvar i industrisamhället, såsom klassikerna beskrev det.
- 2) De som anser att förändringarna varit så stora att vi nu lever i en ny modernitet.
- 3) De som anser att förändringarna har tagit sådana proportioner att vi har gått in i en ny epok, den postmoderna epoken.

Aakvaag nämner sociologerna Ulrich Beck (1944), Anthony Giddens (1938) och Zygmunt Bauman (1925) vilka menar att vi håller på med att gå in i en ny modernitet. Aakvaag framhåller att man behöver analysera det gamla för att få fram det nya, och upptecknar åtta drag hos industrisamhället efter hur klassikerna i sociologin begreppsbestämde det, enligt Beck, Giddens och Bauman.

Dessa åtta drag är enligt Aakvaag (2011):

1. Nationalstat
2. Kulturell homogenitet
3. Produktionssamhälle
4. Klassamhälle
5. Parlamentarisk-korporativistiskt politiskt system och emancipatorisk politik
6. Framstegstro
7. Kärnfamiljen
8. Standardbiografier

Som förtydligande kan sägas att bakom texten till alla åtta nedomstående drag står Aakvaag (2011) som referensskälla.

1 Nationalstat

Alla industrisamhällen var också nationalstater.

2 Kulturell homogenitet

Industrisamhällena byggdes upp av en enhetlig kultur. Medborgarna delade gemensamma områden såsom språk, religion, seder och bruk. Man tyckte sig tillhöra ett kollektivt "vi".

3 Produktionssamhälle

I industrisamhället var arbetet och produktionen i centrum. Problemen i världen i form av svält och lidande skulle nu övervinnas genom industribaserat arbete.

4 Klassamhälle

Industrisamhället var ett klassamhälle. Här fördes kampen om produktionsresultaten och produktionsprocess mellan kapitalist och arbetare. Grundförutsättningarna i livet var olika

beroende på om du var arbetare eller kapitalist, och detta förhållande påverkade också identitet och självförståelse.

5 Parlamentarisk-korporativistiskt politiskt system och emancipatorisk politik

Konflikter i samhället löstes via representativ parlamentarism. Det politiska landskapet handlade om emancipation (frigörelse från socialt förtryck). Effekten av detta blev att det växte fram välfärdsstater inom industrisamhällena där den offentliga sektorn växte och tog på sig ansvar att skydda medborgaren från arbetslöshet och sjukdom med mera. Bidrag och offentliga tjänster bidrog till att förmildra spänningarna som uppstod mellan arbete och kapital.

6 Framstegstro

Inom industrisamhället fanns en tilltro till människans möjlighet att övervinna problem hon utsattes för i form av b.l.a. nöd och lidande. Tilltron vilade på framstegen inom vetenskap och teknologi.

7. Kärnfamiljen

Bondesamhällets storfamilj byttes ut mot industrisamhällets kärnfamilj bestående av mamma, pappa, barn. Kvinnor var hemma med barnen och var oavlönade, medan männen arbetade utanför hemmet på arbetsplatser. Den privata sfären var kvinnornas område och den offentliga sfären var männens område. Detta medförde att kvinnan inte hade samma förutsättningar som mannen till påverkan över samhällsutvecklingen.

8 Standardbiografier

Det som identifierade människan i bondesamhället byttes nu ut mot nya identitetsområden i industrisamhället. Identitet i bondesamhället var områden såsom släkt, by och skrå. I industrisamhället kom identifikationen att vila på tre saker: nation, klass och kön.

Dessa åtta typdrag är enligt Aakvaag (2011) en beskrivning av det moderna samhället, eller modernitetens epok.

2.5 Det postmoderna samhället enligt Aakvaag

Vad är skillnaden mellan ett postmodernt och ett modernt samhälle?

I följande avsnitt lyfter Aakvaag (2011) fram områden som särskiljer sig från modernitetens epok. Dessa områden kan beskrivas som en postmodern epok.

Aakvaag, (2011) beskriver vad han kallar en *”tredje och mer radikal position i den samtidsdiagnostiska debatten”*(s.357). Utifrån denna position menar man att den västerländska kulturen helt gått ifrån moderniteten och gått in i en postmodern epok. Aakvaag hävdar att de samtidsdiagnoser som hör till denna position är inte så strukturerade jämfört med teoretiker som Beck, Giddens och Bauman, eller de tidigare teoretikerna Marx, Weber, Durkheim m.m. Beck, Giddens och Bauman har det gemensamt att de förlägger 1970 talet som brytningen mellan gammal och ny modernitet. Den gamla moderniteten bestod då av industrisamhället.

En överblick över vad det postmoderna samhället är ger Aakvaag (2011) genom att beskriva grundläggande drag i det moderna samhället och kontrastera det mot teorier om det postmoderna samhället. I sitt resonemang väljer han fem områden för det moderna samhället och visar på att dessa helt eller delvis förvunnit i det postmoderna samhället.

De fem områdena är: *De stora berättelsernas död, Framstegets död, Förnuftets död, Subjektets död, Verklighetens död*

De stora berättelsernas död

Aakvaag (2011) berättar om Jean-Francois Lyotard (1924-1998), fransk filosof som framförde denna tes. Stora berättelser, eller metaberättelser, utgjorde ett fundament för moderniteteten och hade som funktion att ena olika delberättelser till en övergripande enhet. Centrala aktörer i metaberättelsen var, enligt Lyotard vetenskapen och filosofin, och filosofin då som garant för sanningshalten i de vetenskapliga upptäckterna.

I det postmoderna tänkandet framkommer en misstro till de stora berättelserna och från 1980-talets början och framåt försvinner metaberättelsen med dess funktion att ena, förklara eller legitimera. Vad har då, enligt Lyotard, framkommit efter de stora berättelsernas död? Svaret är Pluralism. Många olika delberättelser delar nu arena utan att ha någon högre auktoritet. Ingen har tolkningsföreträde framför den andre.

Framstegets död

Framstegstron har en central plats i moderniteten hävdar Aakvaag (2011). Den bestod i huvudsak av två saker. Det ena var tron på möjligheten för människan att bli herre över sitt liv. Vetenskap och teknologi var här två nyckelspelare. Det andra var att det dessutom fanns en tro på "riktigheten" för människan att bemästra sitt liv. Den bakomliggande orsaken här är autonomitanken (självbestämmande, oberoende), där Kant (1724-1804) var starkt bidragande till dess utformning. Framstegstron är framvuxen ur upplysningen och har kommit till uttryck genom rörelser såsom den franska revolutionen samt många andra efter det. Från postmodernistiskt håll vill man hävda att nu för tiden är framstegstron död och folket är inte längre framtidsoptimistiska. Udden riktar man mot just dessa två ovanstående punkter - att människan kan bli herre i sitt liv och riktigheten för människan att bemästra sitt liv - och säger att historien har visat att båda punkter fallerar.

Förnuftets död

Som bakomliggande auktoritet för legitimiteten i både metaberättelserna och framstegsoptimismen fanns förnuftet enligt Aakvaag (2011). Under moderniteten ansågs förnuftet likställt med vetenskapen. Förnuftet ansågs kunna leda människan närmre sanningen. Kritiken från företrädare för postmodernistiskt tänkande har anmärkt på vad förnuftet är och vad det har för nytta. Aakvaag (2011) skriver att man ifrågasätter vetenskapens monopol på sanningen och jämför den med alla andra diskurser. *"Vetenskapliga diskurser är därför inte mer sanna och förnuftiga än exempelvis religiösa diskurser, astrologi, myter och folklöre. De är bara annorlunda."*(s.363). Över frågan om förnuftets nytta har man från postmodernistiskt håll sett förnuftet som något som förtrycker och inte frigör människan. Detta beskrivs av Aakvaag (2011) på följande sätt *"Sammanfattningsvis har den postmoderna förnuftskritiken gjort att förnuftet och vetenskapen i vår postmoderna epok har förlorat både sin status som "sannare" än andra "språkspel" och sin normativa önskvärdhet. Förnuftet har dött"*. (s.363)

Subjektets död

Inom moderniteten menar Aakvaag (2011) fanns föreställningen om ett självmedvetet och rationellt subjekt som grund för sanningen. Postmodernister kritiserar denna utgångspunkt och vill placera subjektet som något sekundärt och mer som en produkt av språk, kultur och socialisation. Detta förflyttande av subjektet kan ses som en decentraliseringsprocess och har utförts i två steg:

1. Situerat subjekt

I moderniteten ses subjektet som en suverän egenexistens. I postmoderniteten säger man att subjektet inte är suveränt utan påverkat av yttre källor. I moderniteten ser man på det

rationella subjektet som ett ideal. I postmodernismen ser man på subjektet som något som man vill göra sig av med.

2. Upplöst subjekt

Aakvaag (2011) visar på att man som steg två har gått ytterligare ett steg i decentraliseringen av subjektet. Nu säger man från postmodernistiskt håll att subjektet gått mot sin upplösning. Man nämner två orsaker till detta påstående där (1) det postmoderna samhället innehåller kulturell pluralism istället för de stora berättelserna, och att den sociala komplexiteten har ökat. (2) Det postmoderna samhället rymmer ett nytt identitetsideal jämfört med tidigare där idealet för det moderna subjektet var att vara så stabilt som möjligt. Det nya idealet i det postmoderna samhället är ett ideal som inspirerats av Nietzsche (1844-1900). Det idealet handlar om att subjektet skall befinna sig i en ständig radikal självrekonstruktion. Med det menas att man kan byta identiteter i en ständig förändring.

Verklighetens död

Aakvaag (2011) lyfter fram Jean Baudrillard (1929-2007) som analyserade förhållandet mellan människa och konsumtionsobjekt vilket är centralt i kapitalistiska samhällen. Baudrillard menade att nu i det postmoderna samhället, till skillnad från det moderna samhället, har verkligheten övergått till att i huvudsak bli skapad och förmedlad via media. Baudrillard talar om "simulacra", simuleringar av verkligheten som media skapar. Dessa simuleringar har tappat sin koppling till sitt original. Kopian är inte längre en kopia av originalet, utan något lösryckt utan referens. Den verklighet vi lever i domineras av massmedier som producerar massvis med "simulacra". Följden blir att verkligheten dör. Men den simulerade världen är inte mindre verklig för det. Tvärtom skapas en "hyperverklighet". Resultatet kan bli att "*Imitationen överträffar kopian. Vi tycker att vi känner karaktärerna i såpaserierna på tv eller deltagarna i dokusåporna – vår nya hyperreella familj – bättre än vår egentliga familj*". (Aakvaag 2011:369)

Kritik mot dessa teorier

Aakvaag (2011) riktar kritik mot de fem teorierna. Han menar att samtliga går in under en benämning han kallar kulturalism. Med det menas att samtliga fem teorier handlar om hur vi förstår världen. Alla teorier befinner sig som han kallar det på det symboliska planet. Svagheter hos dem alla är att de är institutionellt svaga (vad människor gör och hur de är socialt, relationellt organiserade). Han menar att man måste komplettera med det institutionella perspektivet för att kunna ge en bättre helhetsbild av det postmoderna samhället. Detta skulle då kunna försvåra för de postmoderna tesernas ståndpunkter om skillnader mellan det moderna och det postmoderna. Aakvaag menar även, med syftningar till vad Beck, Giddens och Bauman kommit fram till, att vi är mer och inte mindre moderna idag institutionellt sett vad gäller förändringar som skett på de senaste 30-40 åren. Det genomgående i Aakvaags kritik är att man driver de ovanstående fem postmoderna teserna för långt.

Utifrån denna bakgrund med syfte att belysa begreppen och teorier kring postmodernism- postmodernitet och modernism-modernitet leder nu teorienomgången in på området postmodernism och skola. Som teoretiskt perspektiv analyseras och summeras något av skolforskaren Andy Hargreaves (1998) teorier om postmodernt samhälle och skola. Analysen är hämtad från Hargreaves bok "*Läraren i det postmoderna samhället*" (1998). Hargreaves teorier fungerar här som en överbryggnings och kontaktpunkt. Överbryggnings och kontaktpunkten är mellan det övergripande perspektivet om postmodernism och samhälle

vilket vi hittills har tittat på, och teorier om postmodernism och skola som speciellt område att anknyta till.

2.6 Hargreaves – Det postmoderna samhället och skolan

I detta stycke lyfts här Hargreaves teorier fram om skola och samhälle i förändring. Medtaget är Hargreaves syn på den moderna världen och den postmoderna världen. Vilka problemen är inom skolan och var de härrör sig ifrån, är några frågor som tas upp och diskuteras. Genomgången i detta stycke tar till sist upp Hargreaves syn på vilka områden som starkast berörs av spänningen mellan det moderna och postmoderna samhället.

2.6.1 Konfrontationen mellan två världar

Hargreaves (1998) menar att stora förändringar har skett i samhället. Även skolan har berörts av en förändringsprocess. Denna förändringsprocess inom skolan är paradoxal. Goda intentioner och ansatser till att förbättra skolan har istället blivit kontraproduktiva och istället medfört nya problem. Anledningarna till detta står att finna om man letar, inte bara på skolnivå, utan på samhälls nivå. Motsättningar och problem inom skolan är kopplad till den samhällsliga kontexten, vilken skolan är en del av. Vad är det då i den samhällsliga kontexten som påverkar skolan i så hög grad? Hargreaves menar att grundorsaken till problemet har att göra med konfrontationen mellan två världar. Det är en konfrontation mellan postmoderna och den moderna världen. I nedanstående citat belyser Hargreaves de två världarna.

”Å ena sidan har vi en allt mer postindustriell, postmodern värld som kännetecknas av ett allt högre förändringstempo och en intensiv komprimering av tid och rum, kulturell mångfald, teknologisk komplexitet, nationell ovisshet och vetenskaplig osäkerhet. Mot denna står ett modernistiskt, monolitiskt skolsystem som fortsätter att arbeta utifrån starkt otidsenliga mål inom ogenomtränglig och föga flexibla strukturer.” (Hargreaves 1998:17-18)

2.6.2 Fyra konsekvenser utifrån den postmoderna världen

Fyra konsekvenser enligt Hargreaves (1998) som förändringar utifrån den postmoderna världen medfört är:

1. Nya ansvar. Problem och uppgiftsområden tillkommer trots att inget av det gamla tas bort.
2. Ständigt nya saker införs, vilket ökar risk för överbelastning.
3. Etablerade moraliska sanningar faller, vilket påverkar målen med undervisningen.
4. Lärarnas metoder och kunskapsbas kritiserar på grund av ifrågasättande av vetenskapen som grund för sanningen.

Hargreaves (1998) ger sin syn på var lösningen ligger och visar på möjligheten att hantera förändringarna på bästa sätt.

”Det är i motsättningen mellan modernitet och postmodernitet som lärare och skolledare hittar de utmaningar som förändringarna utsätter dem för. Det är i brytpunkten mellan dessa motsättningar som en omstrukturerad skola kommer att förverkligas och skapa möjligheter till en positiv förändring eller bli till en tillbakagång och hämsko.” (s.18)

Hargreaves flaggar alltså inte för att allt är negativt med det postmoderna och enbart positivt med det moderna, eller vice versa, utan menar att lösningarna finns där man lär sig hantera de motsättningar som uppkommer ifrån mötet mellan modernitet och postmodernitet.

2.6.3 Förändring som den centrala utgångspunkten

Förändring är den centrala och drivande utgångspunkten Hargreaves blickar ut ifrån. Det är inom tre områden vad gäller undervisningen i skolan som effekten av förändringarna väsentligen utmärker sig. Dessa är 1) Arbetet 2) Tiden 3) Kulturen

2.6.4 Förändringarnas substans och kontext

Hargreaves (1998) talar om förändringarnas *substans* och förändringarnas *kontext*. Varifrån uppstår då kraven ifrån? Vilken substans har de? Kraven på förändringar bland lärare och skolan uppkommer av olika anledningar. Dels är ekonomin utsatt för global konkurrens. Dels påläggs skolan att medverka till ekonomiskt uppsving. Lärarna förväntas upprätthålla nationens kultur och identitet och det förväntas av lärare och skola att uppfylla ekonomiska krav. Hur ser då kontexten ut? Den bakomliggande kontexten handlar om modernitet och postmodernitet. Dessa två starka samhällskrafter utgör en dragkamp, en konfrontation mellan varandra. *”Min huvudpoäng är att det som skapar förändringsmönstren i dagens skola är en genomgripande och dynamisk kamp mellan två enorma samhällskrafter: modernitet och postmodernitet.”* (Hargreaves 1998:23). Det är i alltså i dragkampen mellan dessa krafter som förändringar uppkommer och skall förstås.

2.6.5 Begreppsförklaring och djupare analys av modernitet och postmodernitet

Vad är då Hargreaves (1998) uppfattning om begreppen modernitet och postmodernitet? Hargreaves beskriver i en kort sammanfattning hans syn på modernitet och postmodernitet. *”Moderniteten är ett samhällstillstånd som både bevaras och drivs framåt av upplysningstidens tro på en rationell och vetenskaplig utveckling, en tro på teknologins seger över naturen och på möjligheten att kontrollera och förbättra människans villkor genom att man använder sig av de många vetenskapliga och teknologiska insikterna för att förändra samhället.”* (s. 23)

Om postmoderniteten summerar Hargreaves (1998) följande *”de flesta författare menar att det postmoderna samhället uppstår någon gång på 1960-talet. Postmoderniteten är ett samhällstillstånd där det ekonomiska, politiska, organisatoriska och till och med det personliga livet organiseras enligt helt andra principer än i det moderna samhället.”* (s.24)

En inskjuten notering är att det här skulle kunna betraktas som ett paradigmskifte av samhällsliv. Begreppet paradigmskifte, vilket togs upp i början av litteraturgenomgången, skulle kunna vara relevant här som en beskrivning på skillnaden mellan modernitet och postmodernitet. Utifrån en jämförelse mellan de båda samhällsformerna framkommer här en klar och tydlig skillnad av samhällsliv.

Hargreaves (1998) går djupare in i analysen av moderniteten och postmoderniteten och pekar på olika områden som innehåller modernistiska och postmodernistiska samhällsuttryck.

Modernitet i den samhälleliga kontexten enligt Hargreaves (1998)

- Ekonomiskt – Arbetet och produktion övergår till fabriker och massproduktion. Tillväxtkrav är en förutsättning. Här uppkommer en skiljelinje mellan familj och arbete.
- Politiskt – Centralstyrning

- Organisatoriskt – Stora, komplexa hierarkiska byråkratier
- Personligt – På individnivå är kollektiv identitet och tillhörighet viktigt

Postmodernitet i den samhälleliga kontexten enligt Hargreaves (1998)

- Filosofiskt/Ideologiskt – Etablerade sanningar ifrågasätts
- Ekonomiskt – Fabrikssystemet nedmonteras. Produktionen sker i mindre skala. Tjänster produceras istället för varor. Lagerhållning förändras. Flexibel ackumulation.
- Politiskt/Organisatoriskt – Decentralisation. Platt beslutsstruktur. Mindre specialisering. Flexibilitetsbehovet ökar.
- Personligt – Större personlig frihet är möjlig. Samtidigt uppkommer risk för svårigheter i relationer beroende på brist av det stabila och varaktiga. Förankring utanför självet i form av traditioner och förpliktelser.

2.6.6 Postmodernismens utmaningar för den modernistiskt uppbyggda skolan

Hargreaves (1998) målar upp det de områden som innebär den största utmaningen för det rådande skolsystemet. En beskrivning av den postmoderna världen är att den är osäker och snabb, komprimerad och komplex. Detta skapar stora problem för det modernistiska skolsystemet och för lärarna.

Några av områdena som enligt Hargreaves (1998) skapar problem för skolan är:

- Komprimeringen av tid och rum medför allt snabbare förändringar, en förändringströtthet och en intensifiering av lärarens arbete.
- Den ideologiska osäkerheten är en utmaning för den judisk-kristna traditionen, som legat till grund för många skolsystem, och den leder till identitetskriser och en villrådighet om vad de nya målen går ut på.
- Den vetenskapliga osäkerheten undergräver kraven på en säker kunskapsbas för undervisningen och får allt nytt som införs att framstå som allt mer dogmatiskt, godtyckligt och ytligt.
- Försöken att åstadkomma mer samarbetsorienterade beslutsprocesser är problematiska därför att läraryrket traditionellt baserats på normen att var och en ska arbeta för sig, och många skolledare är oroliga för sin maktposition på grund av en osäkerhet om hur långt samarbetet kan komma att utvecklas.

Hargreaves menar att en positiv framtid för skolan beror på hur man hanterar och löser utmaningarna från postmoderniteten.

2.6.7 Problemen i det modernistiska samhället

I detta stycke beskrivs Hargreaves syn på moderniteten där han hävdar att den hamnat i kris och går mot sitt slut. Han underbygger detta argument genom att beskriva samhällsutvecklingen i västvärlden.

Modernitetens kris

1970 talet beskrivs av Hargreaves (1998) som det decennium där man skönjer modernitetens slut som epok. De problem som ekonomier, stater och organisationsmönster i modernistisk anda skapat växte i storlek. Problemen växte så mycket att det började bli krisartat, vilket medförde att kraven för en förändring också växte i styrka. Dessa förändringar kom att höra till den nya tiden – postmodernitetens tid. Vilka var problemen enligt Hargreaves?

Ekonomiskt

Det hade varit en tid av ekonomisk expansion av västvärldens ekonomier menar Hargreaves (1998). Produktion och konsumtion hade ökat. Västekonomierna hade vuxit beroende på att

marknaden hade utvidgats och att man därigenom kunde sprida ut vinstmöjligheterna. Tillväxt var förbunden med skuldsättning där man kunde skjuta saker på framtiden.

En ekonomisk tillbakagång inträffade under 1970 talet, med oljekrisen 1973 som påverkade faktor för förhållandena. Nya ekonomier utanför västekonomierna gjorde framsteg. Dessa var annorlunda organiserade vilket medförde att de blev svårare att konkurrera med. Detta gjorde att man började misstro och ifrågasätta de västerländska ekonomierna.

Politiskt

Statsekonomisk styrning hade varit inspirerat av Keynes, där det ingick att reglera genom statligt inflytande över tillgång och efterfrågan menar Hargreaves (1998). Staten gick in i företag och viktiga marknader med det största ägarinflytandet. Staten gick även mer in på områdena undervisning, sjukvård och sociala tjänster. Den moderna staten och den moderna ekonomin har varit i symbios. När det blev kris i ekonomin och behovet av att dra åt svängremmen ökade, blev den offentliga sektorn satt under lupp. Den sågs bland annat på som att vara ineffektiv och trög. Legitimiteten för de tidigare ekonomiska satsningarna i symbios med näringslivet började nu bli ifrågasatt.

Krav restes att staten skulle dra sig tillbaka och att bland annat skolsystemet skulle reformeras.

Organisatoriskt:

Både de offentliga och de privata byråkratierna blev ifrågasatta. Även här restes kraven på förändring. Man hävdade att mer och mer negativa drag framkommit. Dessa drag var av ekonomisk och social art enligt Hargreaves (1998)

Slutet för moderniteten?

Hargreaves (1998) menar att moderniteten har överlevt i många århundraden men går mot sitt slut. Helt klart är den på tillbakagång framhåller författaren. Hur stora är då förändringarna? Förändringarna berör ekonomi, stat och organisation. Hargreaves pekar på en i grundlig omstrukturering

”Oavsett om man anser att dessa förändringar är djupa eller ytliga, är det uppenbart att modernitetens processer och praxis inom ekonomin, staten och organisationernas dagliga liv håller på att i grunden omvärderas och omstruktureras, ibland avsiktligt men oftare av ren ekonomisk nödvändighet. Skolorna och utbildningssystemen har emellertid kommit in sent i dessa förändringar.” (Hargreaves 1998:49.)

Det som är värt att notera här är att han anser att skolan och utbildningssystemen har i detta sammanhang hamnat på efterkälken

2.6.8 Postmoderna paradoxer

Avslutningsvis i teorigenomgången räknas områden upp vilka enligt Hargreaves (1998) är de områden från postmoderniteten som mest påverkar skolan. Kärnan till förändringarna är den växande globaliseringen menar Hargreaves. Men effekten av globaliseringen kan paradoxalt nog mynna ut i dess motsats. Därför kallar Hargreaves dem för postmoderna paradoxer.

Områdena som enligt Hargreaves mest påverkar skolans värld är:

- *Flexibla ekonomier*
- *Globaliseringens paradox*
- *Döda sanningar*
- *Den rörliga mosaiken*
- *Det gränslösa jaget*

- *Trygga simuleringar*
- *Komprimering av tid och rum*

Fyra av ovanstående sju områden har tagits med i denna studie. De resterande tre har valts bort för att jag efter att ha bearbetat dem med syfte att de skulle ingå i studien ansåg att de ej var lämpliga att ha med. Orsaken bakom beslutet att välja bort dem kommenteras mer under punkt 4.3. Till dessa fyra områden har tre stycken till områden lagts till. Även dessa är hämtade ur Hargreaves (1998) bok "Läraren i det postmoderna samhället". Nedan kommenteras alla sju områden som togs med i studien med syfte att ge en inblick i vad områdena handlar om. Områdena kommenteras också i frågeformuläret (se bilaga 1) vilket användes i intervjun med intervjudeltagarna. De står under rubriken "bakgrund" för varje frågeområde.

Flexibla ekonomier

Ett centralord i den moderna ekonomin är ordet *flexibilitet* hävdar Hargreaves (1998). Flexibilitet spänner över stora områden och täcker in områden såsom produktion och konsumtion men också över kunskap och information. Flexibilitet av organisatorisk art och komplexitet av teknologisk art innebär två saker. Det både skapar ett mångfaldsbehov och medför även tendenser till splittring. Hargreaves hävdar att det är av vikt att lärarna arbetar med de egenskaper och färdigheter hos eleverna som har med flexibilitet att göra för att utveckla dessa. Av lika stor vikt är det att ta upp vilka konsekvenser som kan uppstå av flexibiliteten. Hargreaves nämner konsekvenser inom områdena teknologi, arbetslöshet och undersysselsättning. Konflikter kan också uppkomma i skolan mellan flexibilitet och de "mjuka värdena" såsom omsorg, rättvisa och respekt. Kraven från den flexibla ekonomin kan i detta fall medföra att skolans innehåll för, och mål med eleverna kan komma att begränsas för att anpassas efter näringslivets behov. De behövda egenskaperna i den flexibla ekonomin kan komma att accentueras på bekostnad av att utvecklandet av andra egenskaper och värden hos eleverna får träda tillbaka.

Globaliseringens paradox

Globaliseringens effekter på det kulturella, politiska och de ekonomiska områdena har blivit stora. Företag växer från att varit nationella till att bli transnationella. Pengatransaktioner, folkförflyttningar och kommunikation har förändrats på ett aldrig tidigare sett sätt. En effekt av globaliseringen är att den skapar nationellt tvivel och osäkerhet enligt Hargreaves (1998). Risken som då föreligger är att man i skolsystemet verkar för ett "*återinförande och rekonstruktion av traditionella läroplaner av etnocentrisk och främlingsfientlig art*" (Hargreaves 1998:101). Några av de negativa konsekvenser av sådana läroplaner Hargreaves nämner är att man kan komma att förstärka redan befintliga utbildningsmässiga skillnader mellan olika kulturella grupper. Det kan också innebära att lärare får en allt för tung ryggsäck att bära på, på så sätt att de måste omfamna och lära in ännu mera kunskap.

Döda sanningar

Tilliten till universaliserande, allomfattande trossystem håller på att vackla skriver Hargreaves (1998). I och med den alltmer tilltagande forskningen och kunskapen förökas och sprids uppkommer fakta som motstrider och motsäger den etablerade kunskapen. Detta medför att "*Tvivlet tränger sig in överallt, traditionerna är på vikande front, och moraliska och vetenskapliga sanningar har förlorat sin trovärdighet*" (Hargreaves 1998:72) Hargreaves hävdar att etisk och vetenskaplig osäkerhet innebär ett minskat förtroende för vad man skall undervisa om. Det innebär också att man blir mer beroende av de "dokumenterat" vetenskapliga sanningarna om *hur* undervisning skall gå till. Det innebär också att det inte blir

lika enkelt att uppnå enighet kring frågan *varför* man skall lära ut det man gör. Tre saker kan då uppstå enligt Hargreaves. Det ena är att lärarna då följer sina egna målsättningar och visioner. Det andra är att lärarna kommer att styras av marknadskrafter. Det tredje är att man nostalgiskt går tillbaka i tiden och håller fast i traditionen.

Komprimering av tid och rum

Utvecklingen på områden såsom teknologi och kommunikationer parat med utveckling inom informationsöverföring via mobiler och datorer har lett till att tiden och rummet har krympt. Skolan har också påverkats och det finns både bra sidor och avigsidor med detta. Mer flexibilitet, större och bättre lyhördhet och kommunikation i skolan, är några faktorer Hargreaves (1998) räknar upp som positiva effekter av komprimeringen av tid och rum. Nackdelen av komprimeringen av tid och rum är att det kan leda till "*outhärdlig överbelastning, utbrändhet, ytlighet och att man förlorar mål och inriktning*" (Hargreaves 1998:102-103). Utmaningen för lärarna i en föränderlig skolvärld är enligt Hargreaves den att ta in det positiva och stänga ute det negativa. Lärarna behöver jobba med att få fram strukturer och processer som innehåller större flexibilitet och elasticitet, samtidigt som man kan stå emot överbelastning och ökad förändringstakt.

Skuld känslor

Skulden har en central plats i lärarnas vardag enligt Hargreaves (1998). Hargreaves gör klart att all skuld inte är negativ men riktar in sig på sådan skuld som kan komma att bli negativ för läraren. För mycket skuld kan leda till att man lämnar yrket. Två perspektiv på skuld lyfter Hargreaves fram som har sin koppling till läraren och dennes undervisning. Det ena kallas för *skuldfällor* och den andra för *skuldstrategier*. Skuldfällor är "*mönster som driver in och håller fast många lärare i känslotillstånd som kan vara både personligt utarmande och yrkesmässigt improduktiva*" (Hargreaves 1998:154). Skuldstrategier handlar om de strategier som lärare använder för att hantera den uppkomna skulden. Fyra områden inom perspektivet skuldfällor som tas upp av Hargreaves är:

1. *Förpliktelsen att ge omsorg*
2. *Arbetets oavslutade karaktär*
3. *Resultatansvar och intensifiering*
4. *Den perfekta fasaden.*

Individualism och individualitet

Hargreaves (1998) tar upp lärarkultur som begrepp. Lärarkultur är övertygelser, värderingar och vanor inom ett lärarlag. Lärarkulturen innefattar två sidor. Den ena är *innehållet* och den andra är *formen*. Innehållet i lärarkulturen är vad lärare tänker, säger och gör. Här handlar det om gemensamma attityder. Lärarkulturens form handlar om lärarnas relationer och umgänge. Hargreaves menar att det är viktigt att förstå lärarkulturens formsida för att kunna ha möjlighet att kunna komma tillrätta med en bra utveckling av lärarens arbete. Kunskap om lärarkulturens formsida ger förutsättningar för att kunna se möjligheter eller begränsningar vad gäller förändringar i skolan. De fyra kulturen Hargreaves lyfter fram vad gäller lärarkultur är *Individualism, Samarbete, Påtvingad kollegialitet* och *Balkanisering*. Observera att lärarkulturen balkanisering inte kommer att tas upp i denna rapport.

Vad gäller området *Individualism* hänvisar Hargreaves (1998) till dem som forskat i ämnet och säger att bland dessa finns det ingen tvekan om åsikten att individualism, privatism och isolering är något som är genomgripande för undervisningskulturen. Individualismen lever kvar menar Hargreaves trots försök att komma till rätta med den. Frågan är om individualism inom läraryrket enbart är av ondo? Bakgrunden till hans fråga handlar om att han pekar på att det finns en utbredd uppfattning att genomförandet av förändringar och lärarnas utveckling inom skolan hindras av det som benämns lärarindividualism, isolering och privatism.

Att ifrågasätta om det är dessa tre som motverkar skolutveckling ses som kätterskt enligt Hargreaves.

Hargreaves pekar på två förklaringsmodeller som förklarar lärarnas individualism. Den ena är att lärarens individualism kopplas till lärarens egna svagheter, osäkerhet och försvarsattityder. Den andra förklaringsmodellen är att individualismen inte i första hand har med lärarens personliga negativa sidor att göra utan att det istället handlar om lärarens strategi för hantering av den uppkomna arbetssituation läraren befinner sig i. Läraren tvingas att prioritera och rationalisera sina uppgifter under press och stress. Förklaringen till lärarindividualism står då inte att finna hos lärarens svaghet utan har att göra med andra orsaker som ligger utanför läraren.

Samarbete och påtvingad kollegialitet

Samarbete och påtvingad kollegialitet är två av de ovanstående fyra lärarkulturerna. Dessa två har enligt Hargreaves (1998) setts på som speciellt befrämjande för lärarutveckling.

Samarbete och kollegialitet är viktiga politiska faktorer vad gäller omstrukturering och utveckling av skolan. Hargreaves nämner saker som skolutveckling, läroplansreformer, personalutveckling som beroende av bra samarbetsförhållande bland lärarna. Många hävdar att nyckeln till skolförändringar sitter i samarbete och kollegialitet. Hargreaves tar upp två perspektiv på samarbete och kollegialitet. Det ena perspektivet heter det *kulturella*. Det andra perspektivet heter det *mikropolitiska*. Skillnaderna betonas på följande sätt ”*Utifrån det kulturella perspektivet, som är det dominerande, är samarbetskulturer något som uttrycker och bottnar i en konsensuskapande process som byggs upp av en välvillig och skicklig skolledning. Utifrån det mikropolitiska perspektivet är samarbete och kollegialitet resultatet av att en ledning medvetet utövat sin kontroll och makt i organisationen*” (Hargreaves 1998:202)

Hargreaves tittar utifrån det mikropolitiska perspektivet på två samarbetsorienterade lärarkulturer vilka han kallar *samarbetskulturer* och *påtvingad kollegialitet*. Dessa två är de mest vanliga samarbetsorienterade lärarkulturerna. Den påtvingade kollegialiteten kallar Hargreaves för administrativt konstruerad och menar att den kan verka hämmande för skolans verksamhet.

3. Preciserat syfte och frågeställningar

Samhällen genomgår alltid en förändring. Vårt samhälle har förändrats och den intressanta och nödvändiga frågan för skolan är att få kunskap om vad som har förändrats och vilka konsekvenserna är av dessa förändringar. Syftet med uppsatsen är att belysa och undersöka vilken effekt förändringarna i samhället, med utgångspunkt från postmodernism, inneburit för läraren i den svenska skolan. Frågeställningarna är:

- Hur, eller vad är kunskapen bland lärare angående begreppet postmodernism
- Vad är lärarnas erfarenheter av postmodernismen, dess effekt och konsekvens.

4. Metod

4.1 Metodval

Den metod som används i denna undersökning är den kvalitativa metoden för insamlandet av information. Enligt Patel/Davidsson (1994) går den kvalitativa metoden mycket djupare än den kvantitativa metoden. Den kvalitativa metoden, och då intervju som instrument, framkom därför som det bästa alternativ att välja för datainsamlingen. Intervjuerna är halvt strukturerade med låg grad av standardisering. Vad gäller den teoretiska anknytningen är det Hargreaves (1998) teorier om postmodernt samhälle och skola som används som perspektiv i förståelsen av vad postmodernism/postmodernitet är och hur det påverkat skola och lärare. Detta ligger till grund för frågorna i intervjuerna. Detta medför också att resultatet som framkommer i undersökningen jämförs med Hargreaves teorier om det postmoderna samhällets påverkan på skolan och lärarna. Beroende på frågeområdenas, vad jag anser, ibland komplexa innehåll ansåg jag det nödvändigt att som introduktion till frågorna muntligt först måla upp en bakgrundsbild, en kontext, av frågeområdet innan frågan sedan ställdes. Konstruerandet av frågorna kommenteras mer i punkt 4:3 nedan och i diskussionsdelen i denna rapport.

4.2 Urvalsgrupp

Gruppen som intervjuades bestod av tre personer. Att begränsa antalet till tre bestämdes efter samråd med handledare. Trost (2010) ger som råd att man skall begränsa intervju antalet till ett litet antal. Innehållet blir mer och mer ohanterligt i förhållande till ökad mängd intervjuer. Gruppen bestod av en kvinna och två män. Bakom könsfördelningen i gruppen fanns det ingen medveten tanke. De medvetna valen av personer i undersökningsgruppen bestod i att alla skulle vara arbetande lärare. Alla skulle dessutom ha jobbat tillräckligt länge som lärare för att ha kunnat samla på sig en stor och bred erfarenhet vad gäller skola och samhälle över de senaste 20-30 åren. Alla arbetar som lärare i en västsvensk kommun. Det skedde ett externt bortfall innan intervjuerna startade. En gymnasielärare tackade nej till att bli intervjuad. Hans motivering var att han ville se frågorna i förväg. Detta var inte min plan och så var heller inte uppgörelsen med de övriga jag hade kontaktat. Jag kontaktade då ännu en gymnasielärare vilken tackade ja till att vara med. Givetvis påverkar det resultatet vem som är med i undersökningen men de yttre faktorerna att läraren skulle vara en gymnasielärare med mångårig erfarenhet av skola fanns även hos den tillfrågade gymnasieläraren som tackade ja. Därför anser jag den läraren vara en för studien fullgod ersättare till läraren som tackade nej.

4.3 Konstruktion av frågorna

Hargreaves bok "Läraren i det postmoderna samhället" har använts som utgångspunkt för frågorna i frågeformuläret. I boken tar Hargreaves upp sju dimensioner i det postmoderna samhällstillståndet som han menar har störst påverkan på skolan. Teorierna från de fyra av de sju dimensionerna har bearbetats och blivit summerade. Summeringen har sedan använts i intervjuerna som bakgrund till frågorna för dessa ämnen. Tre av Hargreaves sju dimensioner

har inte använts i undersökningen. Anledningen till att de inte är medtagna och valdes bort är att jag ansåg dem vara svåra att få till. De var inte lätta att få grepp om och bedömdes mer komplicerade båda att sammanfatta, framställa som bakgrund till den intervjuade och sedan ställa frågor om. De tre dimensioner som togs bort är *Den rörliga mosaiken*, *Det gränslösa jaget* och *Trygga simuleringar*. Som ersättning för de borttagna tre dimensionerna lyftes områdena *Samarbete och påtvingad kollegialitet* och *Skuld känslor* ifrån Hargreaves (1998) bok in i undersökningen.

4.4 Det praktiska genomförandet

Först togs kontakten med de tilltänkta intervjupersonerna för att höra om de var villiga till att delta i en intervju. Sedan skickades via e-mail ett missiv (se bilaga 2) ut innehållande information där jag presenterade mig och vilket område i stora drag som skulle undersökas. Intervjun genomfördes på respektive intervjukandidats arbetsplats. Alla intervjuerna spelades in. Som utrustningen för detta användes en laptop och mikrofon. Sedan transkriberades intervjuerna var för sig och därefter vidtog vidare bearbetning av texterna.

4.5 Studiens reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Reliabilitet

Staffan Stukát (2005) skriver om en studies reliabilitet, generaliserbarhet och validitet att det är viktigt med att framhålla brister med studien. Om man lyfter fram sin medvetenhet om studiens begränsningar ökar det läsarens förtroende för slutsatserna. Styrka är att visa svaghet enligt Stukát. Några saker vill jag ta upp som påverkat undersökningen. Jag frågade inte alla frågor till alla personer som intervjuades. Det finns alltså ett bortfall i vissa frågor. En annan sak att ta upp är att frågorna inte ställdes med exakt samma ordalydelse som de stod skrivna. Inte heller bakgrunden till frågorna lästes upp helt ordagrant. Detta kan ses som en brist i undersökningen och påverka reliabiliteten och även svaren. Men denna undersökning har fortfarande sitt värde på så sätt att en undersökning kan ha olika inriktning. Det är inte helt nödvändigt att alla frågor ställs på samma sätt till alla intervjuade. Det beror på vilken grad av strukturering intervjuformen har. Den här undersökningen skall ses på som att den går in på ett nytt forskningsfält. Forskningsfältet är då området det postmoderna samhället och dess konsekvenser för den svenska skolan och lärarna. Det är naturligtvis ett jätteområde. Den här undersökningen kan ses på som ett försök att ringa in vissa områden i detta fält. En behållning av rapporten kan vara att det som framkommit kan ligga till grund för någon annan att forska vidare på, alternativt väcka idéer till att forska på något helt annat område inom detta fält.

En styrka är att intervjun har spelats in och transkriberats vilken ger en stark förankring till vad som verkligen har sagts i intervjuerna. Tillförlitligen till källan med metoden att endast föra anteckningar över en intervju är mer bristfällig på så sätt att man inte hinner registrera allt som sker och sägs, och man kan inte vara lika fokuserad på det som sägs om man samtidigt skall både lyssna och anteckna. Bearbetningen av materialet skedde inte i snar anslutning till intervjuerna vilket kan ha medfört att vissa detaljer såsom minspel och kroppsspråk som skulle kunnat berika analysen något kan ha fallit bort. Efter att en tid har gått kan lätt intryck och minnesbilder bli oklara. Samtidigt kan man framhålla att om man väntar med att arbeta med ett material kan man när det gått en tid ha fått ett annat perspektiv och tankar kan ha fortsatt att bearbetats och haft möjlighet att utvecklas.

Validitet

Stukát (2005) menar att man som hjälp till att bedöma validiteten behöver fråga sig om man verkligen undersöker det man vill undersöka. Som svar på det bedömer jag validiteten vara god i förhållande till syftet med arbetet. Syftet med uppsatsen var att belysa och undersöka vilken effekt förändringarna i samhället, med utgångspunkt från postmodernism, inneburit för läraren i den svenska skolan. Som teoretisk förankring har Hargreaves (1998) teorier om det postmoderna samhället och skolan använts som utgångspunkt för frågorna till intervjun. Hargreaves teorier som utgångspunkt ansåg jag ha en anseelig tyngd inom undersökningsområdet, och dessa teorier fungerade som en överbyggning från teori till empiri för studien. I och med att frågorna är kopplade till dessa teorier får de ett validitetsvärde som är tillfredsställande. I efterhand tycker jag mig se att jag kunde fått både frågeinstrumentet skarpare och validiteten högre om jag arbetat ännu mer på utformningen av frågorna.

Stukát (2005) menar vidare att det alltid finns en risk att svaren är påverkade av olika faktorer. Man vill snäll och vänlig och intervjuaren till lags. Man vill eventuellt dölja brister man har. Så långt som jag känner de som intervjuats bedömer jag dem vara uppriktiga och kunna stå för sina åsikter. Jag bedömer dem alla tre vara starka ur den validitetssynpunkten.

Generaliserbarhet

Jag är medveten om att generaliseringsbarheten låg och är väldigt begränsad. Det beror på det låga antalet intervjuade personer. I och med det låga antalet intervjuade kan man inte ta fram några generella slutsatser ifrån denna undersökning.

4.6 Bearbetning och analys

Intervjuerna spelades in via en dator och en mikrofon och sparades på datorns hårddisk. Sedan transkriberades intervjuerna ord för ord. Efter det bearbetades texten i olika steg. Bearbetningen skedde med en intervju i taget. Först lästes materialet för att bekanta sig med det. Nästa steg i bearbetningen var att söka igenom intervjutexten för att sortera ut vad som var relevant material. Nästa steg var att ur det utvalda materialet bearbeta texten utifrån om informationen kom som ett svar på en öppen eller sluten fråga. Efter detta bearbetades texten igen med syfte att ur den lyfta in delar av den informationen in till att bilda ett svar på frågan. Samma procedur gjordes med alla intervjuerna.

4.7 Etik

I denna studie har de intervjuade i förväg få ta del av fyra etiska krav som ingår i en rad etiska krav som Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) har uppställt. De fyra individskyddskraven är informationskravet, samtyckeskravet konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. I ett utskickat mejl (se bilaga 2) blev personerna som skulle delta informerade vad syftet med studien är, deras rätt till frivillighet att medverka, hur intervjun i stora drag skulle gå till, om anonymitet och om hur insamlad information behandlas. Slutligen informerades om offentliggörande av arbetet. Personerna tillfrågades också om deras medgivan till att samtalet spelades in.

5. Resultat och resultatanalys

Tre lärare har intervjuats. Alla är yrkesverksamma och har under en längre tid arbetat inom skolan. De stadier och områden som de sammantaget undervisar på är gymnasium, grundskola och musikskola.

Resultatgenomgångens struktur är följande:

Svaren till frågorna är kategoriserade efter frågeformulärets 8 områden (se bilaga 1) med dess bakgrund och efterföljande frågor som ställdes till de intervjuade.

För bakgrundsförklaring till de olika områdena hänvisas till punkt 2.6.8 *Postmoderna paradoxer* i rapporten och även intervjuformulärets (bilaga 1) åtta områden.

Observera att frågerubrikerna är lite modifierade här i resultatdelen jämfört med frågeformuläret i bilaga 1. Modifieringen har gjorts för att göra frågorna från frågeformuläret mer lättöverskådliga. Angående frågeformuläret vill jag upplysa om att texten och utseendet är i stort sett helt överensstämmande med hur det såg ut då det användes till intervjuerna. Den kanske kan verka rörig och inte helt lätt att få grepp om. Jag har valt att inte justera det med anledning av att visa upp en överensstämmande bild av hur det såg ut vid genomförandet av intervjuerna vad gäller frågedelen.

5.1 Flexibla ekonomier

Område 1 Flexibla ekonomier

- **Om mål och inriktning som framkommit vad gäller synen på elevers egenskaper (1:1)**
- **Är skolan tillräckligt rustad? (1:2)**
- **Flexibilitet – positivt eller negativt? (1:3)**
- **Flexibilitet och det "ekonomiska tänket" (1:4)**
- **Effekter av flexibilitet (1:5)**
- **Konflikt mellan flexibilitet och de "mjuka värdena"? (1:7)**

Genom svaren att döma av fråga ett framkommer det i läroplaner, program mål eller examensmål text som fokuserar på vissa egenskaper hos eleverna. En lärare tycker *"Men jag kan tycka med den nya läroplanen idag så skall du visa vad du kan. Och det är väl att vara produktiv"*. Samma lärare räknar upp exempel på egenskaper som det fokuseras på i den nya läroplanen för grundskolan *"Sen så står det ju också i det andra kapitlet hur viktigt det är det sociala, att ta ansvar, att samarbeta, att känna empati. Det här helhetstänket människan, de trycker ju på det"*.

Angående fråga två om skolan är tillräckligt rustad är här lärarna samstämmiga i att skolan inte är riktigt rustad för att möta kraven från idag. Skolan är lite trög och ligger i bakkant menar man. En lärares kommentar är *"Skolan har väl alltid släpat efter?"*. Exempel på denna eftersläpning ges inom områden som flexibilitet och teknisk utrustning. Samtidigt nämner en lärare att detta att skolan ligger lite efter kan ha en effekt av att agera som en broms i samhället. Detta ses som positivt. *"Bromsandet är ju väldigt viktigt. Det går ju inte bara att rusa på"*. Nämnas skall att lärarna i denna fråga svarar på frågan utifrån att frågan ej ställs som en direkt följdfråga till fråga 1:1. såsom fråga 1:2 ursprungligen var tänkt att fungera som.

I svaren över fråga tre förs en god sida och två dåliga sidor av flexibiliteten fram. Flexibilitet är ett positivt ord menar en lärare. I dagens samhälle är det bra att vara flexibel. Det negativa handlar om att inte alla klarar av att vara flexibla och därför drabbas av konsekvenserna av det. *”Jag tror att, om man skall överleva i vårt samhälle och må någorlunda gott så är det nog bra att vara flexibel”*.

En lärare ser konsekvenserna i samhället av att jobben sitter mer löst nu är tidigare och att flexibilitet leder till ekonomisk åtstramning där omfördelningen av pengarna sker på ett felaktigt sätt. Samma lärare uttrycker en avigsida med flexibiliteten på ett humoristiskt sätt: *”Det var en skolfröken som sa när de sa att de (eleverna. min anm.) var flexibla så betyder det oftast att de är oförberedda”*.

Angående svaren i fråga fyra vad gäller flexibilitet och ”ekonomiskt tänk”:

En lärare säger att skillnaden är att man nu talar om att skolan och kommun skall styras som ett företag. En av lärarna säger att det har förändrats och nämner sparbetingen och annat som drabbar verksamheten på olika sätt. Läraren kan också se en förändring på hur skolan styrs. Som exempel på detta berättar läraren att man någon gång på 90-talet lade om systemet – innan dess var allt detaljstyrt och pengarna var riktade och kostnadsbestämda. Nu är det inte så – nu är det målstyrt där skolan eller kommunerna själv får bestämma vad det skall kosta. Läraren menar att det nu är ett flexibelt system, men att det inte säkert att det alltid är så bra. Läraren tillägger att i den bästa av världar så borde det bli bättre men att det inte alltid blivit det.

Påverkan och effekten som framkommer i fråga fem visar sig här vara olika bland lärarna. En av lärarna uttrycker att den inte tycker sig se någon negativ koppling till frågan vad gäller sin arbetsplats. *”Inte där som jag är i skolan, kan jag inte säga.....inte på något negativt sätt”*. Den andre läraren uttrycker att det finns en risk i att man kan när det gäller flexibiliteten gå över gränsen om man inte är försiktig. *”Jag är så flexibel ibland så det blir för mycket”*. Samma lärare berättar om sin positiva syn på flexibiliteten och nödvändigheten av att kunna hantera den *”Det är positivt att vara flexibel men man får ha kontroll på flexibiliteten”*.

Som svar på fråga sex hänvisas till fråga två. För nästa fråga, fråga sju pekar lärarnas svar entydigt på att en ökad arbetsbörda innebär att de mjukare värdena får ett mindre fokus. En av lärarna är dock inte säker på att det är flexibiliteten som är den ansvariga faktorn.

Resultatanalys

Bilden som framkommer av lärarnas svar överensstämmer med Hargreaves (1998) analys över hur samhället förändrats och påverkats vad gäller den moderna flexibla ekonomin. Det finns ett krav på skolan som uppkommit från den flexibla ekonomin att vissa egenskaper hos eleven skall utvecklas för att passa in i flexibiliteten. Det framkommer att man idag i den svenska skolan i styrdokument trycker på att eleverna skall tränas på områden såsom ansvar och samarbete.

Är skolan rustad för att möta kraven på flexibilitet? Skolan släpar efter när det gäller flexibilitet och teknisk utrustning. Däremot framkom det inte om skolan idag har eller inte har en skolmiljö och struktur som är tillräckligt rustad för att arbeta med utvecklandet av elevers egenskaper vad gäller den flexibla ekonomins krav på färdigheter hos eleverna.

Vad säger lärarna om nackdelar eller fördelar av flexibiliteten? Svaren överensstämmer med Hargreaves tes om att flexibiliteten skapar mångfaldsbehov och splittring (se sid 16 i rapporten). En lärare säger att det är positivt med flexibilitet och att man måste vara flexibel i

dagens samhälle. Läraren säger också att inte alla människor klarar av att vara flexibla och drabbas av negativa konsekvenser av detta. En annan lärare tar upp en negativ påverkan på arbetsmarknaden och en felaktig omfördelning av pengar på grund av flexibiliteten. Konsekvenser för arbetsmarknaden tas också upp av Hargreaves. Avslutningsvis kan sägas att flexibiliteten ses som både negativ och positiv ur olika synvinklar.

På frågan om vilket förhållandet är mellan flexibilitet och ”de mjuka värdena” säger lärarna att effekten av ökad arbetsbörda påverkar fokus på de mjuka värdena.

5.2 Globaliseringens paradox

Område 2 Globaliseringens paradox

- *Nationell identitet kontra globaliseringens utarmning av det nationella (2:1)*
- *Synliga tecken i skolan på medvetenhet att stärka den nationella identiteten (2:2)*

Ingen av lärarnas svar i första frågan pekar mot att det blivit problem eller motsättningar på grund av globaliseringen och kulturblandning. En av lärarna hänvisar däremot till ett exempel från sin kommun där man börjat blanda elever från skolor som tidigare tydligt varit uppdelade vad gäller elever och nationalitet. ”*Nej, jag vet inte om jag sett att det blivit motsättningar. Men däremot så, när man ser på kommunen, så tänker de ju globalisering och mångkulturellt kan man väl säga nu när de har ändrat högstadieskolorna*”.

Noteras kan att det från ett annat svar framkommer att samma lärare medvetet för över svensk sångtradition i musikklasserna. När det gäller andra kulturers musikliv blir läraren mer osäker. Läraren ser en svårighet i att ge det mångkulturella till eleverna när man inte riktigt har kunskap om de andra kulturerna. Vad gäller fråga två framkommer det att ingen av lärarna ser något tecken som styrker påståendet att undervisningen skall verka för att stärka den nationella identiteten.

Resultatanalys

På detta område framkommer ingen påverkan eller effekt från postmodernismen.

Resultatet på detta område visar att det inte framskymtar några kopplingar till vad Hargreaves (1998) tar upp inom området globaliseringens paradox.

5.3 Döda sanningar

Område 3 Döda sanningar

- *Minskad trovärdighet mot läroplaner baserade på givna kunskaper (3:1)*
- *Frågan om undervisningens moraliska och andliga mål (3:2)*
- *Ifrågasättande av undervisningsmetoder (3:3)*

Det framkommer inte något konkret svar på första frågan om man ser en minskad trovärdighet gentemot läroplaner som baseras på givna kunskaper. Det som kom fram är att eleverna generellt sett är mer frispråkiga idag. Toleranstaket har höjts på vad man får och inte får säga. En av lärare berättar ”*Visst är eleverna mer frigjorda. De säger mer saker som man aldrig, som man själv som man var liten aldrig skulle ha gjort. Det finns en sådan stor tolerans*”.

En lärare pekar på att han ser en nihilistisk postmodern strömning som ifrågasätter auktoriteter, men att det ifrågasättandet inte kommer från ungdomarna.

Ej heller på andra frågan framkommer något konkret svar. En av lärarna säger är att det ser ut på samma som förr vad gäller moralfrågor och att sådant här som ”strängt-slappt” svänger fram och tillbaka som en pendel.

Ingen av lärarna ser något speciellt ifrågasättande ifrån eleverna i sina svar på fråga tre.

Förklaringarna som framkommer är tvåfaldig. En av lärarna säger att det handlar om ålder.

Barnen läraren undervisar är för små för att kunna ifrågasätta. *”Nej, de vet inget annat. I alla fall i mina stadium. De vet ingenting annat. Men däremot så kan jag tänka att det är mer på gymnasiet”*. En annan lärare säger att det har med tradition inom musiken att göra. Musiken är konservativ och följer upptrampade gamla stigar. Detta nöjer sig eleverna med. Min tolkning här är att läraren menar att de ”upptrampade stigarna” påverkar och formar eleverna till att inte ifrågasätta så mycket.

Resultatanalys

På detta område märks ingen effekt av att det postmoderna tillståndet påverkar lärarna.

5.4 Komprimering av tid och rum

Område 4 Komprimering av tid och rum

- ***Snabba beslut (4:1a)***
- ***Orsakerna till snabba beslut (4:1b)***
- ***Syn på förändringstakt och tid för genomförande (4:2)***
- ***Förändringar – ett slag i luften? (4:3a)***
- ***Ytan - viktigare än innehållet? (4:3b)***
- ***Om takten av införandet av nya rön och kunskaper (4:4a)***
- ***Införande av förändring kontra tryggheten (4:4b)***
- ***Möjlighet till personlig vila och återhämtning (4:5)***

I svaret på den första frågan om snabba beslut svarar lärarna att det går fortare idag. I och med detta finns det en risk att beslut om förändringar inte är så välgrundade. En av lärarna menar *”Och det blir ju att man kanske inte ser framåt ..vad blir konsekvenserna?”*. Samma lärare kopplar ihop snabba beslut med flexibiliteten som orsak. Vad gäller orsakerna till snabba beslut i framkommer två svar som har olika arenor som utgångspunkt. Det ena området kommer ifrån en av lärarnas vardag och handlar om att läraren måste fatta, och lära sig fatta snabba beslut utifrån hur jobbet ser ut. Det är många saker som skall rymmas och allt påverkar varandra sinsemellan. Det andra området, säger en lärare, handlar om ekonomin i samhället. De snabba besluten har sin grund i ekonomin. Allt hänger på ekonomin och detta påverkar besluten. Läraren hävdar *”Det är väl det att de ekonomiska transaktionerna går så extremt snabbt och allting hänger ju på ekonomin, så det gäller att vara först”*.

Gemensamt för lärarna är att man är överens om att det har skett förändringar som svar på fråga två. Skillnader kommer in när de talar om sin personliga erfarenhet av detta. En lärare känner skuld. En lärare upplever generellt inte förändringarna som stressande även om det går fortare och fortare. I många fall upplever läraren förändringar som positiva. En lärare sammanbinder den ökande förändringstakten och tid för genomförandet med att det kan medverka till ohälsa bland lärare.

”Det blir inte slag i luften för oftast genomförs det”, så uttrycker en av lärarna det i sitt svar på fråga tre. Däremot blir ofta resultatet av förändringarna att mycket av det nya senare har kommit att läggas undan. Alla nya förändringar har lett till att det har gått till överdrift anser läraren. Följden av förändringarna har blivit att man ägnar sin tid åt dem och det leder till att man glömmer barnen.

Hur förhåller det sig med ytan? Är den viktigare än innehållet? En lärare anser att så är fallet.

Hur ser det då ut med takten av införande av nya rön och kunskaper? De två lärarna som svarat är samstämmiga att det går fortare nu. En av lärarna har en känsla av att det på grund av hastigheten bara studsar på ytan.

På frågan om det händer något med tryggheten när förändringar införs svarar lärarna att de anser att det händer något med tryggheten när förändringar kommer. En av lärarna menar att alla blir otrygga av förändringar. ”Alla blir ju lite otrygga med nytt. Det är ju inte så lätt att ta till sig hur mycket nytt som helst. Då vacklar man ju med det gamla. Läraren menar att förändringar kan leda till ifrågasättande tankar ”Ja men det jag har gjort förut, var det inte bra?” Samma lärare nämner exempel från ett sammanhang när några lärare sa att de hade bäst resultat i hela kommunen i ett sammanhang. Då ställde man sig frågan varför man i så fall skulle ändra sina metoder.

Hur är då möjligheten till vila och återhämtning? Det har blivit stressigare menar lärarna. Det har blivit mer att göra och man har mindre tid för reflektion och långsiktig planering. En lärare nämner att han orkar med sitt jobb bra i dagsläget. Orsaken till detta är att läraren idag mycket bättre lärt sig att hantera sitt arbete jämfört med hur det var förr.

Resultatanalys

Effekten av komprimeringen av tid och rum gör att förändringar sker snabbare idag.

Detta samstämmer med Hargreaves (1998) analys (sid 17 i rapporten)

Konsekvenser av detta är varierande. Ett av områdena konsekvenserna syns på är att beslut kan vara ogenomtänkta vilket kan ge förändringar en negativ klang. En annan konsekvens som kommer fram är att det nya som implementeras ofta kan komma att läggas bort efter ett tag.

Nackdelarna Hargreaves tar upp inom området komprimering av tid och rum kan också ses här uttryckas av lärarna inom någorlunda samma områden. Angående förändringar kopplat till skuld, överbelastning och oförmåga att nå uppsatta mål framkommer det att skuld och ohälsa nämns som konsekvenser för lärare utifrån förändringstakt. Tryggheten påverkas också genom att man blir otrygg av nya rön och kunskaper som skall implementeras. Vila och återhämtning har också påverkats säger lärarna. Det är mer stressigt idag vilket påverkar reflektion och planering.

5.5 Skuldkänslor

Område 5 Skuldkänslor

- Skuld och ”förpliktelsen att ge omsorg” (5:1)
- Skuld och ”undervisning som oavslutad aktivitet?” (5:2)
- Skuld och ”resultatansvar och intensifiering (5:3)
- Skuld och ”den perfekta fasaden (5:4)

- **Skuldhantering relaterat till arbetet (5:5)**
- **Finns det lösningar på skuldproblemen? (5:6)**

Två av tre lärare svarade på den första frågan att de inte upplevde att skulden ökat i förhållande till ökat omsorgstagande, att bry sig om sina elever. En av dessa lärare säger att hon tar hjälp av kollegor när problem uppstår *”Utan då kommunicerar jag med de andra lärarna (och frågar dem. min anm.) upplever ni samma, hur kan vi hjälpa honom, för det är oftast det vi får diskutera”*. Den av lärarna som känner skuld nämner att en orsak till förökad skuld är att det idag finns fler elever som mår sämre vilket ger en känsla av otillräcklighet. Avsaknad av relevant kompetens för att ta hand om elever kan ge upphov till skuld. Läraren säger *”Det här är ju inget som man är utbildad för egentligen som lärare att ta hand om ungdomar som mår dåligt. Man är ju utbildad i sitt ämne. Där känner man ju sig lite otillräcklig”*.

Som svar på frågan om hur det ser ut med undervisningen som en oavslutad aktivitet framkommer lite olika perspektiv på frågan. En lärare säger sig känna skuld som följd av att ha begränsad kontakt med eleverna. Läraren möter endast eleverna i ett ämne. Chansen att kunna avsluta aktiviteter är större för t.ex. en klasslärare menar läraren. En av lärarna känner inte skuld. Läraren skulle förr ha gjort det, men har nu lärt sig att hantera detta. En annan av lärarna känner, eller känner inte skuld beroende på sammanhang. Det varierar. *”När det gäller undervisning så känner jag nog inte det. Alltså inte den rena undervisningen. Det man kan känna skuld över det är att hinna med att rätta och ge gensvar på allt det som man tar in eller får in. Att det ibland känns som de högarna var lite för höga. Till vardags är det man mest kan känna skuld att man hinner inte ge tillbaka tillräckligt snabbt”*.

Hur är det då med resultatansvar och intensifiering? Av de två lärare som svarat finns det en samstämmighet att resultatansvaret har ökat på senare år. Det framkommer tydligt att kravet på resultatansvar har ökat. En av lärarna hävdar följande *”Och nu med nya läroplanen då är det ju väldigt mycket resultatnriktat”*. Läroplanen (grundskolan. min anm.) kräver mer av elever och lärare. Ett exempel som lyfts fram är området bedömningar för eleverna. Här har kraven ökat.

En lärare uttrycker *”Ja det är väl mer kravfyllt. Med det här med bedömningar och allt”*.

När det gäller frågan om skuld och den perfekta fasaden, att man visar upp ett yttre att allt står väl till och att det inte finns några problem är här lärarna samstämmiga i sin bild av hur man talar om skuld på arbetsplatsen. Det är bättre och mer öppet idag jämfört med tidigare. Man söker hjälp hos varandra och pratar öppet om saker som tynger. Förr var det mer av locket på.

Resultatet nedan är svar på frågan om hur lärarna hanterar arbetsrelaterad skuld, vilket Hargreaves (1998) kallar för ”skuldstrategier”. Noteras skall att svaren ej kommer från den direkta frågan 5.5 inom området skuld utan ifrån någon annan del av intervjun där de intervjuade kom in på att tala om hanteringen av skuld inom sitt arbete.

Lärarna har hittat olika skuldstrategier, olika sätt att hantera skuld. Ett sätt att hantera skuld som en av lärarna nämner är att diskutera skuldrelaterad betygssättning med kollegor. En lärares skuldhantering är att hela tiden kommunicera problem och samarbeta med kollegorna. Som exempel på detta berättar läraren *”Utan då kommunicerar jag med de andra lärarna. ”Upplever ni samma, hur kan vi hjälpa honom”, för det är oftast det vi får diskutera. Och nu har jag haft några svåra klasser, och har några sådana med mycket bekymmer i, där vi jobbar väldigt mycket så”*.

En av lärare nämner att skuldhantering varit en process där det tagit lång tid att komma dit han är idag. Idag kan han hantera skuld på ett mycket bättre sätt.

På den sista frågan i området skuld, fråga sex säger den enda läraren som svarat den inte vet något svar. Det är mycket som skall göras på för lite tid. Utifrån det uppkommer frustration.

Resultatanalys

Effekten av skuldpåverkan visar sig vara varierande. I området förpliktelsen att ge omsorg upplever en av tre lärare skuld. Inom området undervisningen som oavslutad aktivitet är förhållandet ungefär detsamma. Vad gäller skuld parat till resultatansvar och intensifiering, vilket av Hargreaves (1998) beskrivs ha med komprimeringen av tid och rum att göra, framkommer det av lärarnas svar att resultatansvaret har ökat. Däremot framkommer det ingen direkt koppling mellan ökat resultatansvar och skuld. Den perfekta fasaden, att allt står väl till, existerar inte enligt lärarnas svar. De är samstämmiga i att man vågar och kan prata med sina kollegor om saker man brottas med.

5.6 Individualism och individualitet

Område 6 Individualism och individualitet

- **Individualism sett ur perspektivet den enskilde läraren och samarbete med andra (6:1)**

En lärare menar att det inte är konstigt att lärare är individualister i klassrummet för lärare är vana att leda andra och jobbar med det hela tiden. Lärare är i ledarskap och blir en individualist och tycker därför på sitt sätt hävdar läraren. Samma lärare menar att de äldre lärarna i lärarkåren är mer individualister. Förklaringen är att för de har undervisat i alla ämnen. Idag finns det mer delade tjänster säger läraren och tillägger att det talas mer om att samarbeta och att det framkommer i texter från skolverket. *"Man delar idag tjänsten i ämnena. Då är det klart man samarbetar. Nu pratas det mycket om att man skall samarbeta och det säger även skolverket"*. Läraren hävdar att om man inte samarbetar kommer man inte att hinna med det som skall göras eller kunna bedöma på ett rätt vis. Att samarbeta är A och O och det gäller att alla vill, men alla vill inte säger läraren. Det är jobbigt att samarbeta men i framtiden måste man nog göra det.

En lärare tror att det i en klassrumsituation kan vara bra att vara två vuxna i en klass. Fler än så blir för många. Men då är det viktigt att rollfördelningen är tydlig på så sätt att en av lärarna är den tydliga ledaren och den andre innehar mer funktionen som stöd och hjälplärare. Om man inte har en tydlig rollfördelning utan båda leder lektionen krävs det väldigt mycket av förberedelse. Läraren menar att *"Det är väldigt bra att ha någon att bolla med"*. Det ger en stor trygghet. Man kan få respons och hjälp inför beslutsfattande. Om man är själv med en klass får man mer gissa sig till ur situationen i klassrummet är. Ur elevens synpunkt är det positivt med två lärare för då kan eleven prata av sig med den ene läraren om den andre läraren. På frågan om han ser att det finns en negativ individualism hos individen som det behöver tas itu med för att skolan skall bli bättre svarar läraren att det kan finnas konservativa enklaver där man håller på och kör sitt race, och att det inte kommer att ske någon förändring förrän de lärarna går i pension.

En lärare nämner ett exempel på detta med både individualism och samarbete från sin undervisningserfarenhet. Samtidigt som man då jobbade i grupp och hade ett mycket bra samarbete med projekt så var man individualister inom sina respektive ämnen. *"Men sen var*

vi också individualister i våra ämnen när det inte jobbades ihop eller förbereddes en resa ett studiebesök eller så". Läraren nämner individualism i form av att själv ha möjlighet att kunna bestämma över förändringar inom sitt arbete som viktigt. Vad gäller samarbete tar läraren som exempel att det skulle vara bra och ge mycket om två lärare skulle kunna dela på en mellanstadieklass. Läraren tror däremot inte att resultatet att vara två lärare på gymnasiet skulle vara så bra där man först kan ha en grupp och sedan därefter en annan. Läraren tror att detta med gemensam planering vilket skulle innebära mer mötestid kan bli lite tungrott.

Resultatanalys

Det som här framkommer överensstämmer med Hargreaves (1998) analys om att frågan om lärarnas individualism kan vara flerbottnad. Om man tittar på det som framkommer ser man att en hel del sägs handlar om samarbete. Frågan om samarbete tas upp i nästa frågeområde som handlar om *samarbete och påtvingad kollegialitet*. Det som här framkommer av samarbete är att det trycks på i styrdokument från skolverket att man skall samarbeta; det framkommer också att samarbete ses som grundläggande positivt och att samarbete är olika lämpligt beroende på situation. Jag gör det antagandet att det kan vara påtryckningar från postmodernismen som framskymtar här på det sättet att skolan försöker bemöta dagens samhällskrav bland annat genom att främja förändringsprocessen med inriktning på ökat samarbete.

5.7 Samarbete och påtvingad kollegialitet

Område 7 Samarbete och påtvingad kollegialitet

- **Indelning och uppdelning av två arbetskulturer (7:1)**
- **Finns dessa kulturer på arbetsplatsen? (7:2)**
- **Vad är erfarenheten av dessa samarbetskulturer? (7:3)**

Lärarna anser att bilden stämmer som målas upp av indelningen av de båda kulturerna. De svarar också jakande på frågan om de tycker sig se dessa båda kulturer på sin arbetsplats. Som svar på frågan om lärarnas erfarenheter av dessa två kulturer framkom det följande: En lärares erfarenhet är att det inte blir så bra när man tvingas jobba ihop med någon. Läraren berättar vidare om exempel på lyckade samarbeten med andra lärare då de själva valt att jobba ihop. *"vi fungerade väldigt bra och vi fick väldigt mycket gjort och fick väldigt många projekt genomförda"*.

En av lärarna berättar om erfarenheter från båda samarbetsformerna. Läraren menar att båda former måste finnas på en arbetsplats för organisationens skull. *"Men det är ju så att bägge finns och jag tror att bägge måste finnas annars får man inte organisationen att gå ihop"*. Vidare betonar läraren vikten av att ha en chef som bestämmer. *"Man måste ha en chef. Sedan kan chefen ha olika sätt att hantera sin situation. Men att det finns någon som drar i trådarna uppifrån tror jag på"*.

Resultatanalys

Lärarna håller med den givna bilden av samarbetsorienterade lärarkulturer och ser båda dessa typer av samarbete och kollegialitet på sina respektive arbetsplatser. Dessutom har lärarna erfarenheter av dessa samarbetskulturer på sin arbetsplats. Vad gäller påtvingad kollegialitet framkommer det två skiftande erfarenheter: av en av lärarna anser att påtvingat kollegialt samarbete måste finnas på arbetsplatsen; en annan lärare nämner ett exempel på en dålig erfarenhet av att tvinga jobba ihop med någon. Hargreaves (1998) tar i sin bok "läraren i

det postmoderna samhället” upp dessa två typer av samarbetsformer. Han förlägger påtvingad kollegialitet till det modernistiska sättet att hantera samarbete och samarbetskulturer förläggs till det postmoderna sättet att mötas.

5.8 Lärarnas kunskap om postmodernism?

Område 8 Lärarnas kunskap om begreppet postmodernism?

- Vad känner du till om begreppet postmodernism? (8:1)

En lärare har hört ordet postmodernism i något sammanhang men kommer inte ihåg vad det betyder. En av lärarna säger att postmodernismen bara är ett ord och inget mer *”För mig är det bara ett ord”*. Läraren placerar begreppet inom det filosofiska området, vilket läraren uttrycker inte vara sitt område. En av lärarna menar att det är lite svårt att få grepp om begreppet och säger *”Spontant kan jag väl säga att jag vet inte riktigt vad postmodernism är men..... Frågan är om de vet det som håller på med det också.”* Läraren ser postmodernism som ett sätt att göra sig märkvärdig på och att den egentliga effekt och konsekvens postmodernismen får i samhället är att det skapar provokation som då följs av en motreaktion mot dess budskap. Läraren menar att postmodernismen är svårgripbar och flummig, och att det ligger i sakens natur, därför att den inte har någon substans i sig utan är mer som ett utanpåverk. Läraren berättar om sin uppfattning av vad postmodernism är och att den kommer till uttryck inom områden såsom: Postmodernistisk arkitektur, Dekonstruktion, Relativism, Nihilism.

Postmodernismen tror inte läraren egentligen har någon påverkan på samhället i stort eller att människor i allmänhet vet vad postmodernismen handlar om. Vidare tror läraren heller ej att postmodernismen kommer att nå in i skolan, och att den kommer att försvinna.

”Nej jag tror inte det kommer dit”. (till skolan. min anm.) *Jag tror inte det. Jag tror inte vanligt folk vet vad det handlar om”*.

Läraren har den åsikten att postmodernismen har sin utbredning inom det kulturella och att det är ett begrepp som uppkommit mer som ett konstruerat begrepp för att benämna ett tomrum efter modernismen, att det mer uppkommit för att man vill *”hitta på eftermodernismen”*. *”Det finns väl inom arkitektur och överallt. De skall väl ha ett namn för det har gått igenom modernismen och sen har det inte funnits något mer och så får vi hitta på ”eftermodernismen”*. *Och då får vi vända på alla begrepp. Så tror jag att det är. Så jag tror det är som hon sa ”datorn - det är en övergående fluga”*

Resultat analys

Av lärarnas svar ser man att för två av lärarna är ordet Postmodernism endast ett ord som de har hört och inget mer. En av lärarna däremot har både en insikt i vad begreppet står för och en egen åsikt om det. Läraren nämner begrepp såsom värderelativism, postmodern arkitektur, nihilism och dekonstruktion i samband med begreppet postmodernism och tangerar i sin kommentar till vad postmodernismen är beskrivningar som framkommit i litteraturgenomgången. Intressant att notera är att läraren inte tror att postmodernismen påverkar skolan. Läraren tror inte att den kommer dit.

6. Diskussion

6.1 Val av ämne

Något som gjort arbetet krävande är ämnets "luddighet". Det finns inte vad jag förstår någon riktig konsensus för vad som är postmodernism och vad den innehåller. Som exempel på detta kan nämnas Hargreaves (1998) som i sin syn om det postmoderna tillståndet säger att det är komplext och omstritt. Detta har för mig medfört att ämnet spretat, varit svårfångat och inte helt lätt att få ett helhetsgrepp på.

6.2 Metoddiskussion

Det framgår än mer nu i efterhand att den kvalitativa metoden med intervju var den bästa att välja. Bredden och djupet tror jag inte hade kunnat nås på samma sätt via en kvantitativ undersökning. Urvalsgruppen bestod av tre personer. Detta var nog. Hade det varit fler personer tror jag att det sammataget hade blivit för mycket att hantera. Generaliserbarheten i en undersökning som denna blir hur som helst låg. Intervjuernas längd var i cirkatider 120, 130 och 60 minuter. Intervjuerna genomfördes på de intervjuades respektive arbetsplats. Sedan tillkom transkribering, summering och kategorisering av svar, analys och slutsats. För att nå fram bättre med undersökningen vad gäller vissa av frågorna kopplat till lärarnas referensram är det möjligt att det varit bättre att välja tre klasslärare som jobbar inom grundskolan. De har troligtvis en bredare erfarenhet av flera områden. Att spela in intervjun med ljudupptagning har varit till stor hjälp och har fungerat mycket bra. Datorn har varit ett utmärkt redskap för att bearbeta materialet. Via ett inspelningsprogram kunde de inspelade intervjuerna bearbetas på datorskärmen på olika sätt vilket underlättade redigeringsarbetet med intervjuerna. Till exempel kunde jag i datorskärmen på intervjuupptagningen skriva in korta noteringar som fungerade som visuella referenspunkter för var i intervjun saker sades. Detta gjorde att jag snabbt kunde förflytta mig i intervjun till det område jag önskade komma till.

6.3 Intervjufrågorna

Här går det att säga mycket. Den tråd jag följde från idé till färdiga frågor var följande: Det blev ett naturligt steg att använda sig av Hargreaves teorier i boken "Läraren i det postmoderna samhället" som utgångspunkt för frågorna. I efter hand kan jag tycka att jag skulle kunna ha formulerat frågorna annorlunda, och då kanske få ett skarpare resultat än jag nu fick. I och med att jag konstruerade frågorna strikt utifrån hans teser så fanns ju risken att frågebakgrunden och frågorna skulle kunna bli för perifera jämfört med lärarnas förhållande i sin skolvärld, och därför eventuellt svåra att relatera till för lärarna. Nu när jag tittar i backspeglarna tycker jag nog att vissa frågor blev lite för svåra att riktigt bra relatera till för lärarna. Anledningen till valet att välja att utgå ifrån Hargreaves teorier och ställa frågor utifrån dessa var tvåfaldig. Det ena har att göra med teorianknytningen. När jag stod mitt uppe i detta, vad det visade sig, teoretiska för mig svårgreppbara ämnet postmodernism fann jag i Hargreaves bok en brofäste mellan teori och empiri. Den andra anledningen är att Hargreaves är, vad jag förstår, ett erkänt namn inom skolforskning. Hargreaves lägger i sin bok fram olika områden inom postmoderniteten som han menar vara de områden som mest påverkar skolan. Detta blev för mig en framkomlig väg att få en vettig utgångspunkt för frågorna och undersökningen.

Jag fick göra ett val inför intervjuerna. Skulle jag bara fråga frågorna utan att ge någon bakgrund? Eller skulle det bästa vara att jag först försökte måla upp en bakgrund till frågan, vilket då skulle tjäna som hjälp till en utgångspunkt och referensram för frågorna? Jag valde det senare. Fördelen var att frågorna var framsprungna utifrån ett ibland komplicerat sammanhang och jag tror inte det hade gått riktigt bra att ställa dem helt utan bakgrund. Nackdelen kanske kunde vara att jag, genom att måla upp en bild av ett sammanhang och dessutom ibland i vissa bakgrunder nämna hur författarens syn var på det hela, riskerade att styra den intervjuade in i vissa svarsbanor. Min uppfattning var dock den att de intervjuade upplevdes vara stabila och inte är rädda för att stå för sina åsikter. Jag kan tycka så här i efterhand att ett alternativt sätt skulle kunna vara att bakgrundsinfon till frågorna kunde behållits, men att vissa av frågorna kunde ha omarbetats och skraddarsys lite mer till att passa de intervjuades sammanhang.

6.4 Genomförande av intervju

Att först ha gjort en pilotintervju innan den riktiga intervjun hade varit bra. Då hade jag eventuellt kunnat undvika lite misstag. Alla frågor ställdes inte till alla intervjuade. Orsak var troligtvis ovana att intervjua. Min målsättning som jag gick in i intervjuerna med var att det om möjligt skulle bli ett flyt i intervjun. Om det då under intervjun visade sig att vi kom in på ett spår som hade koppling till ett annat frågeområde så hoppade jag till det området och började ställa frågor. Detta kan vara orsaken till bortglömda frågor. En annan sak är att alla frågor inte formulerades på samma sätt. Jag läste inte upp exakt samma formulering för frågorna. Ibland gjorde jag det, ibland lade jag till något efter att ha läst frågan, ibland broderades frågan ut till mer än vad som var skrivet. Häri kan en nackdel ligga att svaren de olika intervjuade gett då inte blir lika jämförbart med vad annars vore fallet. Nackdelen är att generaliserbarheten påverkas en hel del. Samtidigt kan sägas att generaliserbarheten inte kan sättas i främsta rummet i en sådan här undersökning när antalet intervjuade är så lågt. Styrkan kan, å andra sidan, vara att bilden kan på detta sätt kan bli djupare av en fråga, och man har möjlighet att ringa in frågefältet ännu mer. Varför skedde detta med att frågorna lästes lite olika? Huvudsaken tror jag var osäkerhet hos mig. Kanske den intervjuade inte tyckte frågan var bra? Kanske den intervjuade inte skulle förstå? Kanske den intervjuade tyckte att han/hon redan tidigare hade svarat på frågan. Har då undersökningen tappat sitt värde? Nej jag tror inte det. Intervjuer kan ta olika riktning och frågor kan ha ställts på olika sätt till de intervjuade om det är fråga om en undersökning som fungerar lite som en pilotstudie. I det ljuset skall denna studie ses på anser jag. Ämnesområdet jag valt är enormt stort och jag kan tycka att jag spände bågen för mycket och inte riktigt nådde ända fram med undersökningen så långt jag önskade. Min förhoppning är att en av förtjänsterna denna studie kan ha är att väcka intresset att forska vidare på ämnet postmodernism i relation till svensk skola. Min uppfattning är att detta område är någorlunda ny och till viss del obeträdd mark. En studie som denna kan då ligga till grund för någon annan att forska vidare på.

6.5 Resultatdiskussion

6.5.1 Frågeställning 1

Här följer en genomgång och slutsats ifrån frågeställning 1. Frågeställning 1 är kopplad till område 8 i frågeformuläret (se bilaga 1). Frågeställningen är

- Hur, eller vad är kunskapen bland lärare angående begreppet postmodernism?

Område 8 Lärarnas kunskap om begreppet postmodernism

Resultatet av frågan visade att ordet postmodernism för två av lärarna endast var ett ord och inget mer. En av de tre lärarna hade kunskap om ordet postmodernism och nämnde exempel på vad den innehöll (se svar på frågan 8:1). Dessa termer läraren nämnde är relevanta för begreppet postmodernism jämfört med vad som kommit fram vid genomläsning av litteratur om postmodernism/postmodernitet.

Slutsatsen jag drar om resultatet av kännedomen om ordet postmodernism är att det möjligen inte är så tydligt utbrett generellt sett i samhället. Givetvis är svarsurvalet alldeles för litet för att dra någorlunda säkra slutsatser angående detta. Men, som litteraturgenomgången visat, har ordet och begreppet historiskt sett till mångt och mycket rört sig inom en kulturell, intellektuell och filosofisk sfär, vilken traditionellt sett kanske befinner sig lite vid sidan om det som man vanligtvis pratar om .

Vad som är intressant att titta på är det som framkommer ur den lärares svar som hade kunskap om begreppet om postmodernism, om man sätter det i jämförelse till Hargreaves slutsatser om vilket påverkan det postmoderna samhället har på skolan. Enligt Hargreaves (1998) står problemen i skolan att finna i konfrontationen mellan den postmoderna och den moderna världen. Det är enligt Hargreaves för skolan ett centralt problem. Läraren anser inte att postmodernism har någon som helst inverkan på skolan. På en bifråga när jag under intervjun om ämnet postmodernism frågade om läraren trodde postmodernism hade någon inverkan på skolan svarar läraren ”*Nej jag tror inte det kommer dit*”(till skolan. min anm.).

Som förklaring till den stora skillnaden mellan Hargreaves och läraren kan man eventuellt förklara det med att ordet postmodernism för läraren innehar en annan innebörd än den som Hargreaves uttrycker. Det kan till exempel tänkas att läraren endast ger begreppet dess snäva innebörd och inte dess vida innebörd, som begreppet också kan innehålla (se litteraturgenomgången punkt 2.3.3) och att förklaringen till skillnaden kan vara att frågan handlade om ordet postmodernism och inte om ordet postmodernitet, vilket i litteraturgenomgången har visat sig ha två olika betydelser.

Hur kan då detta med postmodernism hanteras inom skolvärlden?

Jag anser att det är av stor vikt att frågeställningar tas upp på lärarutbildningar och ute i skolor om samhällsförändring kopplat till skola. Och att man då lyfter upp och tittar på perspektiv och teorier som tar upp frågeställningar och förklaringar om samhälle och skola. Detta för att kunna öka nutidsorienteringen och för att kunna bli bättre rustad för att kunna arbeta som lärare. Om det är sant, som Holmberg (2013) uttrycker det i inledningen av denna rapport, att elever tänker och är annorlunda idag jämfört med tidigare behöver de som arbetar inom skolan få både kunskap och redskap för att kunna hantera detta.

6.5.2 Frågeställning 2

Här följer en genomgång och slutsats ifrån frågeställning 2. Några av resultaten ifrån undersökningens områden lyfts här fram och kommenteras. Frågeställning 1 är kopplad till område 1-7 i frågeformuläret (se bilaga 1). Frågeställningen är

- Vad är lärarnas erfarenheter av postmodernismen, dess effekt och konsekvens?

Område 1 Flexibla ekonomier

Detta var ett av områdena som det var lättare för lärarna att hitta en kontakt mellan frågeområdet och lärarnas erfarenheter om området.

Det jag vill lyfta fram är att det finns en överensstämmelse mellan Hargreaves (1998) analys att de nya flexibla ekonomierna kräver nya färdigheter hos eleverna, och lärarnas uppfattning om denna punkt. Det framkommer hos några lärare att det tydligt idag syns i styrdokument att vissa egenskaper lyfts fram som prioriterade att utveckla. Egenskaper som ansvar och att samarbeta lyfts fram.

En annan punkt som det är viktigt att ta fasta på är frågan om de ”mjuka värdena” (se bakgrund till område 1, bilaga 1). Där framkom ett samband mellan ökad arbetsbörda och minskat fokus på de ”mjuka värdena”. Det framkom också i undersökningen att arbetsbördan har blivit tyngre. Vad händer om arbetsbördan blir ännu tyngre än den är idag? Vad händer om de mjuka värdena tvingas backa tillbaka? Denna fråga kan vara värd att forska vidare på för att få en bättre bild av relationen flexibilitet och de mjuka värdena.

På frågan om skolan idag är rustad för att tillgodose kravet från dagens flexibla samhälle finns det en samstämmighet mellan Hargreaves och lärarna. Ifrån både Hargreaves och lärarna tycker man sig se att skolan av idag inte är rustad för detta. Värt att notera är att lärarnas svar om flexibiliteten och skola här inte är så direktrelaterad till frågan om utvecklande av elevers egenskaper såsom Hargreaves är (se fråga 1:2). Lärarnas svar fokuserade på teknisk utrustning och flexibilitet. En skola som inte är rustad, vad får det för konsekvenser? -En viktig fråga att titta mer på.

Hargreaves (1998) menar att det i ett postmodernt samhälle uppkommer ett ökat behov av flexibilitet. Slutsatsen av det som framkommit i undersökningen som helhet är att flexibilitetens påverkan är genomgripande och framkommer på en mängd olika områden inom skolan idag. Den påverkar och har en effekt på lärarens vardag på varierande sätt.

Den påverkar skolans mål med eleverna med tanke på vilka egenskaper som skall utvecklas hos dem. Det påverkar också hur skolan grundläggande styrs. Ett exempel tas upp från en lärare att man idag talar om att skolan skall styras som ett företag. Den påverkar också skolan till att hänga med i samhällsutveckling och att bli upprustad. Personligt så framkom det att det för var och en individ är viktigt att vara flexibel i dagens samhälle. En lärare uttrycker ”*Jag tror att, om man skall överleva i vårt samhälle och må någorlunda gott så är det nog bra att vara flexibel*”. Samma lärare tar upp baksidan av detta och menar att inte alla människor klarar av att vara flexibla efter det krav på mått av flexibilitet som ställs i dagens samhälle.

Ytterligare en aspekt är viktig att ta fram. Hargreaves (1998) lyfter i sin beskrivning av flexibla ekonomier fram flexibilitet som ett av det mest märkbara kännetecknet för en postmodern ekonomi (se bakgrund till område 1, bilaga 1). Hargreaves menar att flexibilitet ofta framställs som positiv. Han vill samtidigt peka på att flexibiliteten kan ha en negativ baksida också. Flexibilitetens fördelar och möjlighet till utveckling kan i praktiken i verkligheten när den skall inkorporeras visa sig vändas till sin motsats.

Denna fram och baksida kommer fram när en av lärarna säger att flexibilitet är något positivt och säger samtidigt att flexibiliteten ibland gör att det blir för mycket. Här visar sig ett inneboende spänningsförhållande anser jag, som det är viktigt att lära sig att kunna hantera. Jag menar att det är viktigt att man inom skolan försöker bevaka denna fråga om flexibilitet

och försöka förstå dess sidor, dess fördelar och nackdelar, på ett så vidtäckande sätt som möjligt för att kunna hantera den.

Jag anser att det är värt att forska mer på ämnet flexibilitet och skola och att inom skolvärlden lyfta fram detta område med syfte att kunna hantera detta.

Område 3 Döda sanningar

Jag vill diskutera ett av de områden där jag anar att jag inte nådde fram till ett bra resultat. Ett av de områden som jag skulle vilja uppmärksamma är området ”döda sanningar”.

Min slutsats efter att ha läst litteratur om postmodernism och postmodernitet är att detta område kommer att ha större och större betydelse för läraren i paritet med hur mycket tankeströmningarna från detta område i postmodernt tänkande utbreder sig.

Det som framkommer i genomläsningen av litteratur som handlar om postmodernism och postmodernitet är att tron på objektiva sanningar sviktar. Aakvaag (2011) menar att det i det postmoderna tänkandet framkommer en misstro till de stora berättelserna (se punkt 2.5.1 i rapporten). Aakvaag framställer det så att många olika delberättelser inom det postmoderna samhället delar samma arena utan att ha någon övre auktoritet, utan att någon har tolkningsföreträde framför den andre. Förnuftets död och subjektets död lyfts här också fram som delar av det postmoderna tänkandet..

I de punkter som Hargreaves (1998) (se 2.6.6 i rapporten) tar upp som den största utmaningen för det rådande skolsystemet finns följande två nedomstående punkter medtagna.

- Den ideologiska osäkerheten är en utmaning för den judisk-kristna traditionen, som legat till grund för många skolsystem, och den leder till identitetskriser och en villrådighet om vad de nya målen går ut på.
- Den vetenskapliga osäkerheten undergräver kraven på en säker kunskapsbas för undervisningen och får allt nytt som införs att framstå som allt mer dogmatiskt, godtyckligt och ytligt.

Detta ville jag titta lite närmare på i undersökningen. Resultatets utfall blev att jag som slutsats bedömer detta område utifrån min undersökning vara ett av de områden som är längst ifrån lärarna vad gäller frågeområde och lärarnas egen referensram från sitt arbete.

Varför blev utfallet så? Som självkritik tänker jag att frågorna skulle ha omformats och formulerats annorlunda. Här skulle jag ha varit mer genomtänkt när frågorna konstruerades. Jag bedömer det så att bakgrunden är ganska teoretisk och ”filosofisk” vilket kan få till följd att det kan vara lite svårare att greppa frågan eller att se någon mer direkt, konkret koppling till sitt sammanhang. Eller också är förklaringen den att bakgrunden och frågorna helt enkelt inte stämmer in på lärarnas erfarenheter. Det kan ju naturligtvis vara så att de intervjuade lärarna inte alls tänker eller tycker samma som den som intervjuar. Jag är medveten om det men har en bestämd uppfattning att detta var ett av de områden som blev negativt påverkat av både min förberedelse i bearbetning av frågan och min framställning av frågan i intervjusituationen. Jag anser ännu ett område stå under samma kritik. Området heter ”Globaliseringens paradox”.

Området ”döda sanningar” är ett område som jag anser det väldigt viktigt att fortsätta forska vidare på. Det är av betydande vikt att försöka se vad det får för konsekvenser om det är så att till exempel synen på sanning har förändrats i dagens postmoderna tänkande jämfört med gårdagens modernistiska tänkande.

Område 5 Skuldkänslor

Hargreaves (1998) hävdar att skuldkänslor har en central plats i lärarnas vardag. Han tar upp två perspektiv av området skuld. Det ena handlar om vad som är upphovet till skulden och det andra handlar om hur man som lärare hanterar skulden. Min bedömning är efter vad undersökningen visat att området skuld är en del av lärarens vardag, om än kanske inte en central del. Det är svårt att säga.

Intressant är det att se vad lärarna sagt om perspektiv två, hur läraren hanterar skulden, det som av Hargreaves kallas för skuldstrategier. Det framkom att lärarna hade olika skuldstrategier för att hantera arbetsrelaterad skuld. I resultatet framkommer det att lärarna till stor del hanterar skulden genom att prata med varandra kollegor emellan. Detta är exakt den väg Hargreaves (Hargreaves 1998:161) förspårar som en lösning på skuldproblemet

Alla lärares versioner var samstämmiga över frågan om man upplevde att det var svårt att tala om skuld på arbetet. Det framkom här ingenting av det som Hargreaves kallar ”den perfekta fasaden”, med betydelsen att man inte vill röja för någon annan att man har problem. Alla lärare berättade att det är fritt fram för att tala om skuld och de berättade också om exempel på hur de löste skuldproblem som dök upp i arbetet. En viktig sida av skuldområdet jag vill ta upp är det område som kallas ”*skuld och resultatansvar och intensifiering*”. Resultatet av lärarnas svar visar att kravet på resultatansvar har ökat. Hargreaves kopplar ihop detta krav av ökat resultatansvar med området ”*komprimering av tid och rum*” vilket är ett av uttrycken för det postmoderna samhället. Vad händer om kravet på resultatansvaret ökar och intensifieringen drivs upp ännu mer på grund av att komprimeringen av tid och rum accelererar? Återigen är detta ett viktigt område för skolan att bevaka och forska mer om.

6.6 Förslag till fortsatt forskning

Jag anser att det är väldigt angeläget och viktigt att forska vidare på området skola och samhälle i förändring. En sida som inte alls blivit belyst i denna studie och som är av högsta intresse att få mer kunskap om är elevperspektivet. Hur ser det ut från elevernas sida angående postmodernism och skola? Kan man göra en jämförande forskning som syftar till att titta på om det finns en skillnad i hur elever tänker om olika företeelser idag jämfört med tidigare? Det finns ännu en nivå som är av största vikt att göra mer undersökningar inom. Jag tänker på skolledare, rektorer och skolchefer. Vad är deras syn på förändring, på samtiden och dess inverkan på skolan? Hur ser skolledares orientering ut på dessa områden?

6.7 Slutord

Har samhället förändrats? De flesta anser nog det. Men till vad har samhället förändrats? Vad var samhället och vad har det blivit? I denna studie har perspektivet postmodernism varit de glasögon som använts för att blicka in i samhällsförändring. Har ett paradigmskifte skett? Har ett nytt paradigm uppkommit och blivit förhärskande? Vilka var i så fall anomalierna som föregick paradigmskiftet. Till sist. Förändring sker alltid. I förändring ligger alltid ett möte mellan det nya och det gamla. För att på ett bra sätt kunna välja väg framåt behöver man ha kunskap om båda. Fortsatta undersökningar och fortsatt reflekterande kring samhällsförändring och skola är en viktig del att ha med i skolans nutidsorientering och vägval inför framtiden....

Referenslista

- Aakvaag, G.C. (2011). *Modern sociologisk teori*.
Lund: Studentlitteratur AB
- Anderson, P. (1999). *Postmodernitetens ursprung*.
Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB
- Brante, T. (1994). Paradigm. *Nationalencyklopedin, Band 14*.
Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB
- Engdahl, O. Larsson, B. (2006). *Sociologiska perspektiv*
Lund: Studentlitteratur
- Giddens, A. (2007). *Sociologi*
Lund: Studentlitteratur AB
- Gustavsson, B. (1988). *Världsbilder*
Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Hargreaves, A. (1998). *Läraren i det postmoderna samhället*.
Lund: Studentlitteratur
- Lyon, D. (1998). *Postmodernitet*.
Lund: Studentlitteratur
- Holmberg, O. *Skolan måste förändras därför att samhället har förändrats!*
Hämtat 29 april 2013, från
<http://www.skolaochsamhalle.se/flode/skolpolitik/4-skolan-maste-forandras-darfor-att-samhallet-har-forandrats/>
- Maltén, A. (2003). *Att undervisa*.
Lund: Studentlitteratur AB
- Nordin, S. (1994). Postmodernism. *Nationalencyklopedin, Band 15*.
Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB
- Nationalencyklopedin (1994). *Band 1*.
Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB
- Nationalencyklopedins ordbok. (1995)
Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker
- Patel, R. Davidsson, B. (1994) *Forskningsmetodikens grunder*
Lund: Studentlitteratur
- Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*
Lund: Studentlitteratur AB

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*
Lund: Studentlitteratur AB

Bilaga 1, Frågeformuläret

Område 1 Flexibla ekonomier

BAKGRUND

Ett centralord inom den senaste tidens ekonomi är *flexibilitet*. ”*Flexibel ackumulation*”, ett begrepp som författaren använder, beskriver flexibilitet på områden såsom arbetsmarknader, arbetsprocesser, produkter och konsumtionsmönster. Men Flexibel ackumulation handlar inte bara om produktion och konsumtion av varor utan om *kunskap* och *information*. Vi lever i ett kunskaps och informationssamhälle, säger man. Arbeten inom tjänstesektorn har ökat markant. De nya flexibla ekonomierna kräver nya egenskaper och färdigheter av framtidens arbetare och de som skall utbilda dem. Egenskaper såsom anpassningsförmåga, ansvarskänsla, flexibilitet och samarbetsförmåga hos eleverna lyfts här fram som ett viktigt mål för lärare att arbeta mot i det postindustriella samhället. För att klara detta krävs en skolmiljö och skolstruktur som idag inte håller måttet, anser författaren.

FRÅGOR

1:1 Vad är din kommentar? Har målen och inriktningen på elevens egenskaper som det beskrivs förändrats över tid? Framkommer detta i läroplaner, eller vad skolledning eller samhälle uttrycker?

1:2 I så fall: Är skolan idag rustad för detta uppdrag?

BAKGRUND

Flexibilitet framstår ofta i positiva ordalag. ”på grund av de ekonomiska, organisatoriska och individuella fördelarna framställs ofta flexibilitet som ett huvudmål för skolan och dess omstrukturering”. Inom näringslivet har flexibilitet och produktivitet en stark koppling. Kan det finnas en risk i att skolan tappar sikten om produktivitet sätts som högsta mål? Vad händer med de ”mjuka värdena”, omsorg m.m. i förhållande till produktivitet. Författaren menar att flexibilitet har blivit ett modeord för både det ekonomiska och pedagogiska området.

FRÅGOR

1:3 Anser du att begreppet flexibilitet har visat sig har flera sidor, både negativa och positiva? Utveckla ditt resonemang.

1:4 Anser du att det ”ekonomiska tänket” vad gäller dess plats och påverkan i skolan har förändrats och i så fall i vilket riktning och utsträckning.

1:5 Om Flexibilitet: Berätta vad du anser angående skolan vad gäller flexibilitetsinriktning och tänkande. Hur avspeglar sig detta och vilka effekter har det fått.

1:6 Är skolan rustad för att möta krav på flexibilitet vad gäller skolans struktur, organisation, styrning och vad gäller utvecklandet av elevernas egenskaper?

1:7 Anser du att du ser en konflikt mellan värdena flexibilitet och de ”mjuka” värdena omsorg, medmänsklighet e.tc.? Berätta.

Område 2 Globaliseringens paradox

BAKGRUND

Världen har krympt. Globaliseringens effekter på det kulturella, politiska, ekonomiska och de nationella områdena har blivit stora. Företag har gått från att ha varit nationella till transnationella; pengar flyttas över världen på ett helt annat sätt än tidigare; folkförflyttningar och kommunikation har gjort att kulturer har blandats som aldrig förr; en politiskt, med tidigare tiders mått, lokal angelägenhet kan nu bli en världsangelägenhet på nolltid. ”Nationellt sett tycks ingen längre veta vem de är” enligt författaren. Svaret mot detta har blivit att det inom skolans ramar och dess funktion och uppdrag getts plats för att skydda och återuppväcka den nationella identiteten. Skolan har blivit en plats där den nationella identiteten skall skyddas och stärkas. Författaren menar att svårigheten och paradoxen handlar om hur skolan hanterar ett beskyddande av det nationella, vilket kan få till följd att man motverkar integrering av globaliseringens verklighet, genom t.ex. att trycka extra på vissa ämnens (de ämnen som verkar för att stärka det nationella) tyngd och berättigande i läroplanen framför andra. Författaren efterlyser mer ”Global undervisning”.

FRÅGOR

2:1 Är/Har skolan blivit en plats där man har problem med denna frågeställning: Nationell identitet kontra globaliseringens utarmning av det nationella?

2:2 Ser du några tecken i skolans värld och undervisning där undervisningen m.m. har som mål att verka för att stärka den nationella identiteten, fast det egentligen motverkar syftet och istället verkar åtskiljande och exkluderande? Ge exempel.

Område 3 Döda sanningar

BAKGRUND

Tron på objektiva sanningar minskar mer och mer. ”Allting flyter”. De fundament som vi tidigare stod på i samhället försvinner mer och mer. Vi går alltmer från en gemensam objektivistisk till en individuell subjektivistisk syn på livet. Författaren skriver: ” Tilliten till universaliserande, allomfattande trossystem håller på att vackla”. ”Sammanbrottet för konkreta politiska ideologier, minskad trovärdighet hos de traditionella kunskapsfundamenten och uppfattningen av den vetenskapliga expertisen som mindre säker – allt detta får vittgående konsekvenser för skolan och lärarnas arbete i en föränderlig värld”.

Tre konsekvenser:

3:1 (1) minskad trovärdighet gentemot läroplan som baseras på givna kunskaper

3:2 (2) Frågan om undervisningens moraliska och andliga mål uppkommer på grund av att den judisk- kristna traditionen som grund för undervisningen har fått ge vika för en annan kontext av religiös, kulturell och etnisk mångfald.

3:3 (3) undervisningsstrategier – mer kritiskt ifrågasättande av vedertagna vetenskapliga undervisningsmetoder

FRÅGOR

Vad är din kommentar till ovanstående 3 konsekvenser?

Område 4 Komprimering av tid och rum

BAKGRUND

Det mest genomgripande området är komprimeringen av tid och rum: ”Tid är pengar”. Via utvecklingen av teknologi och kommunikationer, kan vi snabbt förflytta oss över stora geografiska avstånd. Detta parat med den enorma utvecklingen av överföring av information via mobiltelefon och datorer har gjort att tiden och rummet har krympt. Det finns fördelar men också nackdelar i detta. Skolan har också påverkats och förändrats

FRÅGOR

4:1a Snabba beslut- verkar det ha ökat, eller? Vilka är konsekvenserna av dessa? Beskriv dem utifrån effektivitet-ineffektivitet, ytlighet-djup.

4:1b Vilka ser du som orsakerna till de snabba besluten?

- *Om förändringstakt, tid för genomförande kopplat till eventuell skuld, oförmåga att nå målen, risk för överbelastning:*

4:2 Hur skulle du vilja beskriva din syn på förändringstakt och tid för genomförande utifrån områdena skuld, överbelastning och oförmåga att nå uppsatta mål.

- *Hur den inneboende kvalitén är på förändringarna.*

4:3a Blir det ett slag i luften?

4:3b Är din uppfattning att det kan det vara viktigare hur det ser ut på ”ytan” än vad det verkliga innehållet är?

- *Påverkan av nya rön och kunskaper som skall implementeras.*

4:4a Har takten för införandet av nya rön och kunskaper förändrats?

4:4b Händer det något med tryggheten?

- *Möjligheten till personlig vila och återhämtning*

4:5 Har den förändrats? Åt vilket håll? Utveckla.

Område 5 Skuldkänslor – om känslor och undervisning

BAKGRUND

Det är väldigt vanligt att lärare lever med skuld i sitt arbete. Författaren säger att ”skuldkänsla intar en central plats i lärarnas tillvaro.” Arbetet innehåller både skuldfällor (upphovet till skulden) och skuldstrategier (hur lärare hanterar skulden).

FRÅGOR:

Skuldfällor

5:1 Vad har du för kommentar till ämnet skuld och ”Förpliktelsen att ge omsorg”?
”ju mer en lärare bryr sig om sina elever, desto mer utsatt är vederbörande utsatt för depressiv skuldkänsla.”

5:2 Vad har du för kommentar till ämnet skuld och ”Undervisning som en oavslutad aktivitet”? ”lärarens arbete är oavslutat till sin karaktär”

5:3 Vad har du för kommentar till ämnet skuld och ”Resultatansvar och intensifiering”?
”kravet på resultatansvar har ökat på senare år”

5:4 Vad har du för kommentar till ämnet skuld och ”Den perfekta fasaden”?
”Av olika anledningar talar vi inte om hur vi har det, att vi har problem och svårigheter.”

Skuldstrategier

5:5 Hur hanterar du skuld som är relaterad till arbetet?

Lösning?

5:6 Kan man göra nåt åt skulden? Finns det lösningar på skuldproblemen?

Område 6 Individualism och individualitet

BAKGRUND

”Undervisningskulturen, liksom alla andra kulturer, innehåller två viktiga dimensioner.”
De är *Innehållet* : attityder, vanor, övertygelser och *Formen*: relationsmönster och umgängesformer

Författaren menar att för att komma till rätta med utvecklingen i lärararbetet behöver man förstå lärarkulturens formsida. Han tar upp olika olika typer av lärarkulturer och vi skall tala om några om dem: Individualism, Samarbete och påtvingad kollegialitet.

Författaren menar att det kan finnas en felaktig syn på begreppet lärare och individualism. Det finns en syn på att individualismen hos läraren bottnar i osäkerhet och ovilja till samarbete och möte med andra. Det råder ingen tvekan om att drag som ”*isolering, individualism, och så kallad privatism är drag som genomsyrar undervisningskulturen.*” Men felslutet som man kan göra är att tillskriva detta som personliga brister hos lärarna istället för att förklara individualism som en bl.a organisatorisk fråga (tex den enskilde läraren i sitt egna klassrum. Är det p.g.a läraren eller organisationen?)

FRÅGOR

6:1 Hur ser du på begreppet individualism i sammanhanget den enskilde läraren och sitt arbete, den enskilde läraren och samarbete med andra?

Område 7 Samarbete och påtvingad kollegialitet

BAKGRUND

Samarbete och kollegialitet ses som ”viktiga förutsättningar för att nationellt eller lokalt initierade reformer ska lyckas. För många har samarbete och kollegialitet blivit själva nyckeln till förändringar i skolan”.

Begreppet samarbete kan betyda mycket. Man kan samarbeta på så många skiftande sätt. Författaren menar att det är viktigt att se att allt samarbete inte är positivt”: i praktiken är det bara vissa former som fungerar på ett kompetenshöjande sätt.

Utifrån det s.k mikropolitiska perspektivet finns det två vitt skilda former av samarbetsorienterade lärarkulturer: De är *samarbetskulturer och påtvingad kollegialitet*

samarbetskulturer

spontanitet
frivillighet
utvecklingsorientering
oberoende av tid och rum
oförutsägbarhet

påtvingad kollegialitet

administrativ reglering
obligatoriskt deltagande
implementering
bestämda tider och platser
förutsägbarhet

FRÅGOR

7:1 Håller du med författaren om uppdelningen av och indelning i de båda kulturerna?

7:2 Tycker du dig kunna se båda dessa kulturer på din arbetsplats?

7:3 Vad är din erfarenhet av ovanstående samarbetsorienterade kulturer?

Område 8 Postmodernism

8:1 Vad känner du till om begreppet postmodernism?

Bilaga 2, Missiv

Hej

Här kommer mer information om intervjun.

Jag heter alltså Ragnar Karlsson och gör ett examensarbete. Institutionen jag läser på är Göteborgs universitet; institutionen för pedagogik och specialpedagogik. För att bli klar med musiklärarexamen behöver jag slutföra vissa uppgifter, vilken examensarbetet är ett.

Syftet

Arbetet handlar i grova drag om att jag vill titta på vilken effekt samhällsutvecklingen har på skolan och läraren. Har samhället förändrats, och i så fall; hur och vilka konsekvenser har det fått för skolan och läraren?

Frivillighet

Jag vill först säga att intervjun är frivillig dvs att den intervjuade har rätt att när som helst avsluta intervjun eller avböja att svara på en fråga.

Intervjun

Intervjutiden önskar jag vara 2 timmar. Men det är lite svårt att beräkna hur lång tid det tar. Jag är öppen för att dela upp intervjun till två tillfällen om det blir för långt med ett enda tillfälle. Tiden 2 timmar är längre tid än vad jag eventuellt tog upp när vi tidigare har samtalat om intervjun. Det är min handledare som har föreslagit den tidslängden. Går det bra att ändå genomföra intervjun?

Jag skulle vilja spela in intervjun. Anledningen till det är att jag inte hinner med att stödanteckna på ett bra sätt och mycket som sägs faller bort. Risken att feltolka är så mycket större vid endast stödanteckningar och det är svårt att koncentrera sig riktigt bra på intervjun för mig som intervjuare om jag samtidigt frågar, lyssnar och skriver. Möjligheten att vid sammanställning av intervjuerna ”spola tillbaka bandet” är också ovärderlig i detta sammanhanget.

När arbetet är klart kastas allt inspelat material.
Har du synpunkter på detta med inspelning så hör av dig.

Angående information är det så att all insamlad information endast används för forskningens syfte och inget annat.

Anonymitet

Ditt namn kommer inte att finnas med i rapporten och jag följer de anonymitetskrav som är uppställda för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.

Offentliggörande

Examensarbetets spridning är vad jag förstått att det i efterhand är möjligt för universitetsstuderande att kunna söka upp och läsa om arbetet i Göteborgs högskolas bibliotek. Frågan finns från högskolan om man (som examensskrivande student) vill ge tillåtelse till att arbetet publiceras även elektroniskt. Om jag förstått det rätt så vidgar det tillgängligheten till arbetet väsentligt. I så fall går det att söka rapporten via internet även för allmänheten.

Vill du själv ha en kopia av rapporten så meddela mig.

Tack

Jag är tacksam för din villighet att medverka på denna intervju och att göra detta examensarbete möjligt. Förhoppningsvis kan detta arbete leda till något bra för någon.

-Ragnar Karlsson

